

БОРЂЕ О. ПИЉЕВИЋ

ШТАМПА КПЈ У СРБИЈИ У ВРЕМЕ ДИКТАТУРЕ КРАЉА АЛЕКСАНДРА 1929—1934. ГОД.

Революционарни раднички покрет у Србији улазио је у озбиљну организациону и политичку кризу крајем двадесетих година. Ту кризу ће диктатура још више пробудити. Забрањујући радничке организације и излажење напредних листова, режим диктатуре је настојао да потпуно разбије класни раднички покрет и да га усмери у наметнуту колотечину политичког живота.

Обрачунавајући се са најистакнутијим радничким борцима, члановима КПЈ и СКОЈ-а (убијањем, масовним хапшењем, осуђивањем и слањем на робију), полиција се посебно окомила на напредне новинаре, чак и на штампаре и колпортере напредне радничке штампе. Убијани¹ су или хапшени и слати на вишегодишњу робију руководиоци партијске технике и уредници напредних радничких листова и часописа.²

Упркос терору који је режим диктатуре спроводио над авангардом радничког покрета, партијска руководства у земљи настојала су да очувају партијске организације и њихов технички и пропагандни апарат. У условима које је наметао режим диктатуре, руководства и организације КПЈ морали су да се прилагоде новим условима политичког рада и, по могућности, да још појачају пропагандно-политички рад у најширим масама. Чланови КПЈ и СКОЈ-а у земљи издавали су и растурали латке и други пропагандни материјал, исписивали пароле против диктатуре, одржавали илегалне састанке и саветовања, организовали и одржавали »јавне«, у ствари, непријављене и, према томе, илегалне, тзв. »летеће« зборове радника и комуниста у фабрикама, на којима су иступали против режима диктатуре. Радничка класа и најшире народне масе обавештавани су колико су то тада дозвољавале организационе и техничке могућности партијских организација, преко летака и других средстава информисања о терору и злочинима режима диктатуре.³

Напредна радничка штампа, посебно комунистичка, била је још обзнаном забрањена. Комунистичка штампа излазила је само уз огромне организационе и техничке напоре њених покретача и уред-

¹ У Београду је 6. јуна 1929. убијен Владимир Нешић, а у Самобору крај Загреба убијени су један од уредника »Борбе«, Јанко Мишић, и руководилац технике ЦК СКОЈ-а Славко Орешки.

² У Загребу су ухапшени главни уредник »Борбе« Огњен Прица и технички уредник листа Јосип Краш. Прица је осуђен на 7, а Краш на 5 година робије.

³ Михаило Вјелица, Преглед историје новинарства, Београд, 1968, 154.

ника. Штампане и издавање комунистичке штампе драстично је кажњавано као тежак злочин против државе.

Пеко једног дела легалне грађанске штампе и тзв. »независних« листова и часописа, преко написа блиских идејама и политици КПЈ и њеној револуционарној борби, »мисао револуције приближавана је малом човеку« у граду и на селу. Ти напредни новинари, »црвендаћи« — како су их често називали власници листова, нису били изграђени марксисти, а често ни комунисти. Били су то слободољубиви људи којима су биле блиске идеје Партије и револуционарна борба. Њихови написи, најчешће прогресивног карактера, били су више израз њиховог осећања правде и хуманости израз сопственог срца, а код једног броја и резултат схватања неминовности кретања друштва напред и потребу мењања односа у њему. Многи од ових напредних новинара и публициста, стваралаца човекове духовне хране проживљавали су не ретко тешке тренутке у свом животу баш због својих напредних схватања, од гладовања и понижавања до затвора, али се у њима није могла угасити напредна мисао, потреба борбе за променама у друштву. Многи од ових новинара, каснији комунисти, постали су уредници комунистичке и друге напредне штампе.⁴

Законом о штампи, једном од првих нових закона режима диктатуре, били су забрањени сви страначки и многи други независни листови. Овим законом је режим диктатуре онемогућио легално излажење опозиционе штампе, а информативну штампу подвргао најстрожој цензури. Централни пресбиро пратио је, одобравао и одређивао политичку линију легалних листова. Пресбиро се такође мешао у начин уређивања листова и других средстава информисања, постављајући своје људе у редакције листова и часописа или стављајући њихове чланове под свој директан утицај*. Уместо самосталне, тзв. »независне« политичке штампе, која је цензуром забрањена или Законом о штампи спутавана, осим режимске, у првим годинама диктатуре јавља се разноврсна забавна, ревијална и друга, углавном политички безвредна штампа. Број и тираж ове штампе нагло су се повећавали. У борби за профит, власници легалних листова прилагодили су се новим политичким приликама. Информативна штампа, која је излазила до диктатуре, наставила је, у већини случајева, да излази и под диктатуром, ограничавајући се, пре свега, на доношење политичких информација и разних занимљивости из света. Ова штампа је избегавала да у својим написима доноси критику режима диктатуре или да заузима опозиционе ставове према одлукама режима. И, баш због свог опортунистичког држања, информативног сивила, без објављивања вести и оцена из свакодневног бурног живота у земљи и свету, ова штампа је постепено губила политички утицај и позиције које је у масама имала до увођења диктатуре. Да би се одржала у конкуренцији са забавном и другом ревијалном штампом, информативна штампа више пажње посвећује побољшању техничке основе листова и повећању тиража, а мање разноликости и квалитету свога садржаја.⁵

⁴ Вук Драговић, Српска штампа између два светска рата, Београд, 1961, стр. 13.

* Централни пресбиро формиран је при Председништву владе. Листовима је одређено на ком месту морају штампати чланке о краљу и династији Карађорђевића, какве фотографије могу објављивати и друго.

⁵ Током 1929. године у Краљевини Југославији излазило је 875 листова и часописа, према 703 у 1927. години. Већ 1931. излазило је 1.090, а 1934. године 1.299 листова и часописа. — Види о томе детаљније М Вјелица, н.н., стр. 154.

У политичким односима које је наметнуо режим диктатуре, револуционарни раднички покрет, под руководством КПЈ, наставио је политичку борбу и писаном речју. Да би се одржао континуитет политичког рада Партије, обавештеност чланства о ставовима у политици КПЈ, већ у марту 1929. године покренут је »Пролетер«, орган ЦК КПЈ, и настављено издавање теоријског часописа КПЈ, »Класна борба.« И руководство СКОЈ-а наставило је да издаје свој орган »Млади болшевик«. Истовремено су чињени напори да се у разним покрајинама Југославије покрену и да редовно излазе илегални партијски и омладински листови.

И пре увођења диктатуре руководство Партије давало је упутства уредницима партијских листова — »нашим новинарима«, како треба уређивати радничку штампу, шта треба да садрже поједини чланци у листовима и друго. Уредницима револуционарне штампе, партијска руководства скретала су пажњу на недостатке који су се у појединим листовима показивали, нарочито у оним важнијим у неким покрајинама Југославије. Покрајински партијски листови, мање — више, имали су »провинцијални карактер«, нису увек успевали да прате политичку линију највишег руководства Партије, често нису истицали ни паролу »које су важиле за цијелу земљу«, што је утицало да чланство у тим листовима не осјећа јединство радничке класе«. Партијска и друга радничка штампа у појединим покрајинама водила је претежно рачуна о својој покрајини, посвећујући знатно мање пажње борби радника у другим деловима Југославије. »На такав начин ми не само да ништа не радимо на спровођењу духовног јединства радничке класе него се, шта више све јаче удаљујемо од пролетерског јединства«. Зато је ЦК КПЈ захтевао од уредништва партијских листова »да све наше новине истичу исте паролу« које су важиле »за цијелу земљу«⁶ и које је истицало највише руководство Партије. У упутствима ЦК КПЈ, »Како припремати издавање нелегалних новина«, захтевано је од партијских организација и њихових руководства да »редовно издају месне парт(ијске) органе и летке који ће бити у стању да идеолошки, организационо припремају масе за борбу, дају правац тој борби и омогуће брзо реаговање на све догађаје, који се појављују у области дјеловања те организације«⁷. Да би паралисао пропаганду комуниста, режим диктатуре је не само спроводио терор над радничком класом и њеном авангардом КПЈ него је чинио и напоре да преко својих средстава информисања, пре свега преко штампе, утиче на политичко расположење неупућених или недовољно упућених грађана, радника и сељака, како би се замаглила суштина класне борбе и циљеви диктатуре.

Отворени отпор не само револуционарног покрета већ и ширих слојева селаштва и омладине и буржаске опозиције приморали су носиоце режима диктатуре да траже начине како би се и даље одржали на власти.

После доношења Октроисаног устава Краљевине Југославије, септембра 1931. постепено су стварани услови за делатност опозиционих политичких партија а донекле и за делатност револуционарног радничког покрета.

⁶ А ЦК СКЈ, фонд Коминтерне (даље КИ) 1928/97., писмо Централне агитационо-пропагандне комисије ЦК КПЈ од 7. IX 1928.

⁷ А ЦК СКЈ, фонд Државног суда за заштиту државе, Corpora delicti, бр. 446, Упутство како припремити издавање нелегалних новина.

И ново партијско руководство, постављено средином 1932, поред рада на обнављању партијских организација, радило је и на покретању партијских листова у земљи. Од партијских организација и руководстава у земљи оно је захтевало да томе питању посвете дужну пажњу. Већ током 1932. године у земљи је излазило више партијских листова, а у току 1933. и 1934. године број новопокрнутих радничких и илегалних партијских и скојевских листова нагло се повећао⁸.

Поред илегалних листова КПЈ и СКОЈ-а, Партија је, преко свог чланства и напредних интелектуалаца, симпатизера, покретала полулегалне листове и часописе, око којих су се брзо окупљали напредни књижевници, публицисти и други културни радници. Свакако, у то време, запажено место припада књижевним часописима »Стожер« у Београду⁹, »Литература« у Загребу¹⁰, »Људска правда« у Љубљани¹¹, преко којих су ширене слободарске и антифашистичке идеје и нова струјања у књижевоности и уметности.¹²

КОМУНИСТИЧКИ БИЛТЕН

У време када се у Београду и унутрашњости Србије улажу напори да се разбијене партијске организације повежу и организационо консолидују, у Београду, 1. фебруара 1932, излази први број »Комунистичког билтена«. Овај петнаестодневни лист илегално је издавала група комуниста окупљених око бившег секретара ЦК КПЈ Симе Марковића.

У којим условима се појавио овај лист и какво је стање КПЈ и револуционарног радничког покрета у Србији у то време? У првим годинама шестојануарског режима тешко су страдале партијске организације у Србији. Руководство КПЈ за Србију било је разбијено, а његови чланови су убијани, хапшени и осуђивани на дугогодишњу робију. Режим диктатуре драстично се обрачунавао са свим политичким противницима, међу њима и са КПЈ и револуционарним радничким покретом. У масовном хапшењу¹³ и мучењу у полицијским затворима страдали су и многи прваци револуционарног радничког покрета и КПЈ. Међу тим жртвама био је и члан Политбироа ЦК

⁸ У Словенији је покренут 1932. године илегалан лист »Рдечи прапор«, а крајем године и »Књижевност«, легални часопис за уметност, књижевност и науку. ПК КПЈ Словеније покренуо је јуна 1933. лист »Челица«, и Обласни комитет КПЈ за Македонију децембра 1933. лист »Искра«, који је уређивао песник и револуционар Кочо Рацин. У Сарајеву је од јула до децембра 1932. године излазио илегални орган ПК КПЈ за БиХ »Комунист«, а у Тузли је од фебруара до априла Окружни комитет КПЈ издавао илегални партијски лист »Фабрика и њива«. Аугуст Цесарец у Загребу издаје лист »Глас Трешњевке«. У јесен 1934. године ПК КПЈ за Хрватску покренуо је лист »Срп и чекић« и лист »Сељачка срба«. Током 1933/34. покренуто је и више илегалних листова СКОЈ-а: »Млади радник« и »Млади бољшевик«.

⁹ У Београду је књижевник Јован Поповић покренуо часопис за књижевност и уметност »Стожер«.

¹⁰ У Загребу је 1933. Стеван Галогача покренуо литерарни часопис »Литература«.

¹¹ Мишко Крањец покренуо је овај лист у Љубљани, 4. октобра 1934, лист за књижевност и уметност. Овај илегални лист уређивао је касније Иван Крефт. Лист је излазио у тиражу око 5.000 листова.

¹² М. Вјелица, н. д., 156—157.

¹³ Масовна хапшења захватила су Београд од 12. до 20. јануара 1929, у којима је ухапшено око 40 чланова КПЈ и СКОЈ-а.

КПЈ и секретар Покрајинског комитета КПЈ за Србију Брацан Брацановић.¹⁴ Масовна хапшења су захватила и партијске организације у унутрашњости Србије. Партија и СКОЈ организационо су разбијени, а партијска техника у Београду и већини места Србије дезорганизована или потпуно уништена. Један број чланова КПЈ и СКОЈ-а допао је затвора, а други се повукао у дубоку илегалност или је емигрирао у иностранство. Најјаче партијске организације — београдска и нишка — и ПК КПЈ били су разбијени и престали су да раде.

Покушаји обнављања и повезивања преосталих партијских организација са највишим руководством Партије у иностранству током 1929-1930. године нису успевали услед нових провала и унутрашњих организационих слабости у тим организацијама.¹⁵ Сва настојања ЦК КПЈ током 1931-1932. године да обнови покрајинско партијско руководство, да успостави чврсте везе са ЦК КПЈ, повеже и среди партијске организације у Србији нису успевали услед нових провала и хапшења инструктора ЦК и активних чланова КПЈ у Београду и унутрашњости Србије.¹⁶

Потресане сталним провалама и хапшењима, без јединственог руководства за целу покрајину, организације КПЈ у Србији биле су разбијене или препуштене саме себи. Партијске организације које нису биле захваћене великим провалама нагло смањују или прекидају сваки озбиљнији организовани политички рад*, а њихово чланство прелази у дубоку илегалност. У свом политичком деловању, које није имало ширу базу, комунисти се првих година диктатуре ограничавају углавном на ситне акције, на растурање летака и прогласа КПЈ, на прораду и растурање илегалне партијске штампе, коју су најчешће добијали из иностранства.¹⁷ Ни стање партијских организација ни покрет маса нису пружали могућности за неке веће и организованије акције Партије. Парола о оружаном устанку, коју је 1929. избацило највише партијско руководство, погрешно проценивши однос снага и политичку ситуацију, нанела је Партији озбиљне политичке штете и непотребне губитке најоданијег кадра.

¹⁴ Полиција је у Београду убила 27. септембра 1929. Брацана Брацановића, а 6. јуна 1930. на улици је убијен члан МК КПЈ за Београд Милан Делић. — Преглед историје Савеза комуниста Југославије, Београд, 1963, стр. 168—170; Надежда Јовановић, Прилог биографији Брацана Брацановића, Историјски записи 1—2, Титоград, 1969, стр. 264—270; Десанка Пешић, Криза у партијској организацији у Србији 1929. године, Токови револуције V, Београд, 1970, стр. 3—104.

¹⁵ Десетог јануара 1930. ЦК КПЈ је послао у Београд свог инструктора Алојза Коцмур по задатку да уз помоћ Ибрахима Бабовића, Отокара Кершованија и других изврши реорганизацију партијске организације у Београду и формира руководство КПЈ и СКОЈ-а за Србију. Његов рад је прекинула провала, која је у Београду трајала од 2. до 15. априла 1930. У провали је похапшено руководство КПЈ у Београду и инструктор ЦК, Алојз Коцмур — А ЦК СКЈ, Државни суд за заштиту државе, Д. Т. бр. 94/30, предмет Коцмур и др.

¹⁶ У јесен 1931. у Србију је ЦК КПЈ послао Петка Милетића Мајера, са задатком да обнови партијске организације и руководства у Србији. Међутим, Милетић је ухапшен 30. 6. 1932. Због његовог слабог држања на полицији проваљен је велики број комуниста у Београду и унутрашњости Србије. — А ЦК СКЈ, КИ 1933/157 и КИ 1934/146; ДСЗД, Д. Т. бр. 2078/32 и Д. С. 53/32, предмет Милетић.

* Партијске организације у Лесковцу, Крушевцу, Краљеву и Чачку.

¹⁷ А ЦК СКЈ, КИ, 1934/146; ДСЗД, Д. Т. 193/30, предмет Грбић и др. Д. Т. 346/31, предмет Ивић; Тодор Вујасиновић, Мучне године — сећања на илегална времена 1930—1941, Сарајево, 1965, стр. 50—51.

Непостојање јединственог партијског руководства, чвршћих веза, угуства и директива ЦК КПЈ имало је тешке организационе и политичке последице за партијске организације у Србији. Један број комуниста у Београду и неким местима у унутрашњости Србије био је под утицајем групе десничара у КПЈ, окупљених око Симе Марковића, који је окитбра 1929. године био искључен из КПЈ због фракционашке делатности.¹⁸ Током 1931. и 1932. активност ове групе била је нарочито појачана. Они комунисти у партијским ћелијама и организацијама у Србији који су избегли провале, одбијали су сваку сарадњу с групама и организацијама КПЈ које су биле повезане са Симом Марковићем. Немајући чвршћих веза или без икаквих веза са ЦК КПЈ, ови комунисти и партијске организације у Србији самоиницијативно политички делују или се скоро потпуно пасивизирају.

Опште стање партијских организација, с једне, и ставови и активност Симе Марковића и његових присталица, с друге стране, негативно су се одржавали на процес обнављања партијских организација и на ширу политичку активност комуниста у Србији.¹⁹ Такво стање постепено се превазилази средином тридесетих година, када у партијске организације улазе нове снаге: млађи партијски кадар, радници који су се истицали у свакодневним акцијама радничке класе, студенти и део левичарски оријентисане интелигенције, затим комунисти који су се враћали са робије и чланови КПЈ који су били на школовању у СССР-у и на захтев ЦК КПЈ или Коминтерне упућивани на политички рад у Југославију. Обједињавање и усмеравање тих снага омогућиће бржу ликвидацију фракционаштва, обнављање и организационо јачање партијских организација у Србији. Један од основних политичких задатака револуционарног језгра КПЈ у Србији био је раскринкавање и ликвидација десне фракције, која је својом делатношћу наносила велике штете револуционарном покрету и КПЈ. Акционе пароле и метод рада десничара био је често на нивоу оних из 1929, што је уносило забуну у редове револуционарног крила радничке класе. У име КПЈ, »Комунистички билтен« поново истиче превазиђену политику и грешке КПЈ у првој години диктатуре. Зато је ново, привремено руководство КПЈ настојало да онемогући даљу политичку активност групе десничара, да обезбеди јединство револуционарног покрета и Партију у Србији оспособи да буде руководилац борбе најширих маса у градовима и селима. Појава таквог листа више је могла штетити угледу Партије, него што је могла да утиче на окупљање и покретање радника у борбу против режима.

»Комунистички билтен« штампан је ћирилицом, циклостилом, на 4 странице. У поднаслову је стајало да га »издаје К. П. Ј«²⁰ Политички ставови Симе Марковића изнети у »Комунистичком билтену« нису били у складу с тадашњом политичком линијом и одлукама највишег руководства Партије. Написи Симе Марковића у »Комунистичком билтену« били су »закасниели одраз политичке линије Партије из 1929. године«. Главни пропуст и грешку издавача »Комунистичког

¹⁸ А ЦК СКЈ, КИ, 1932/164; КИ, 1933/60, 157, и КИ, 1934/146; Т. Вујасиновић, н. д., 14—15.

¹⁹ А ЦК СКЈ, КИ 1933/60, 151, 157, 171 и КИ 1934/146; Т. Вујасиновић н. д., 15—19.

²⁰ »Пролетер«, бр. 5, за мај 1933, стр. 7.

билтена« партијско руководство је видело у »неправилној оцени политичке ситуације« у земљи и због тога и у низу неправилних закључака у чланцима овог листа. То се посебно односило на оцену политичке ситуације у Југославији 1932. године. Политичко стање у Југославији 1932. покретачи »Комунистичког билтена« сматрали су »предреволуционарном ситуацијом«, наглашавајући »да се приближује моменат одлучног оружаног обрачуна« са режимом.²¹ Знак предреволуционарне ситуације уредници овог листа видели су у одметању у шуму и сукобима са влашћу једног дела сељака у Србији, нарочито у Гучи. Ти сукоби, према »Комунистичком билтену«, долазили су за револуционарни покрет у »добри час.«²² Ову оцену десничара руководство КПЈ је одбацило, оцењујући је као штетну за револуционарни покрет. Оно је сматрало да је задатак комуниста и других напредних снага у тадашњем југословенском друштву, пре свега, да организују и усмеравају борбу сељачких маса, да у селима организују отпор спровођењу егзекуција, да сељаци масовно, а не појединачно или у малим групама — одбијају плаћање пореза и дугова, да се организовано супротстављају новим наметима и насиљу власти, да стварају сеоске одборе и да се у тој својој борби чвршће везују за раднике и њихову борбу.

У више написа у »Комунистичком билтену« десничари са својим вођом Симом Марковићем, чинили су, такође, и друге политичке грешке, које су наносиле штете директно идејама и борби Комунистичке партије, јер њихови ставови нису били у складу са линијом Партије и политичким кретањима у друштву. У прогласу »Радном народу града и села«, који је са потписом КПЈ објављен у »Комунистичком билтену«, истицано је да је »главни задатак радника и сељака да се припреме за освајање власти путем оружаног устанка«. А ту власт, према »Комунистичком билтену«, радничка класа и сељаштво могу освојити само ако се радне масе, пре свега радници, сељаци и други израбљивани слојеви у друштву, организују и почну са »стварањем револуционарних чета« и ако се »наоружавају и припремају« за предстојеће борбе.²³ И уместо сагледавања и правилне оцене унутрашње политичке ситуације и односа снага у тадашњем југословенском друштву, десничари су остали на нивоу политичке пропаганде КПЈ из 1929. године. За шире слојеве друштва такви написи нису могли имати неко озбиљније дејство у смислу мобилисања за борбу против режима, већ обрнуто — деловали су демобилизаторски и политички неозбиљно.

Година 1932. била је година још снажнијег притиска режима на радничку класу, сељаштво и остале сиромашне слојеве у друштву, на које су пребачени сви терети економске кризе која је увелико захватила и Краљевину Југославију. Било је то јасно свим радним људима, јер је то директно на себи осећао сваки радни човек. Десничари као да то нису схватили; они нису имали политичког слуха за време и односе снага, држали су се ранијих парола и

²¹ »Комунистички билтен« од 1. IV 1932.

²² »Комунистички билтен« од 15. VI 1932.

²³ Објављен у »Комунистичком билтену« од 15. VI 1932, Проглас је такође штампан и растуран у Београду и унутрашњости Србије. Покретачи »Комунистичког билтена« штампали су и растурали летке за 1. мај, 1. август и 7. новембар 1932. године. — А ЦК СКЈ, КИ 1932/164, Извештај Стевана Лилића ЦК КПЈ.

политичке терминологије из 1929. године, уз повремено стидљиво истицање неких нових парола. Они нису схватили, или нису хтели да схвате, да без организационо и политички консолидоване и јединствене Комунистичке партије Југославије, радничка класа, сељаштво и друге економски и национално угњетене масе немају другог, истинског покретача и организатора њихове борбе. Радничка класа и сељаштво, били су тих година у дефанзиви у својој борби против режима диктатуре, грчевито бранећи нека раније стечена права. За такву ситуацију требало је подесити политичке пароле и усмеравати борбу маса, која је постајала све спонтанија. Уместо истицања нералних и за раднички покрет и КПЈ штетних парола, десничари су морали, ако су хтели да делују с позиција револуционарног покрета, да као и други комунисти окупљају масе и организују их и политички припремају да из одбране пређу у организован и масован напад на носиоце режима, као и на послодавце, сеоске зеленаше и друге експлоататоре. Ту борбу требало је усмерити на организовање свакодневних акција са истицањем појединачних захтева и, постепено, са јачањем покрета маса, претворити ту борбу у масовне акције за опште захтеве радничке класе и сељаштва.²⁴

У придобијању маса, њиховом организовању и покретању у револуционарну борбу, у истицању политичких парола и указивању на правце и путеве те борбе, у партијској штампи није смело да буде нејасних ставова, који би уносили забуне међу раднике и друге припаднике револуционарног покрета. Посебно нису смеле да се користе нереалне и политички штетне пароле и поступци из протекле фазе револуционарне борбе, како се противницима борбе радних маса не би дало ефикасно оружје за политичку пропаганду и друге акције ради гушења напредних идеја и борбе радничке класе и сељаштва.

Партијско руководство сматрало је да су покретачи »Комунистичког билтена« направили »четири битне грешке«, које су у то време, с онаквом организованашћу и снагама КПЈ и револуционарног радничког покрета, могле имати и теже последице. Те грешке, према оцени СК, биле су: а) неправилна оцена политичке ситуације у 1932. као непосредно револуционарне; б) потпуно запостављање и потцењивање значаја покретања маса у борбу за своје свакодневне захтеве и за захтеве угњетених народа; ц) неправилно објашњавање путева развоја политичке ситуације ка оружаном устанку маса, развијању револуционарне ситуације — почев од »малих« борби за делимичне захтеве, преко штрајкова, до масовних акција најширих слојева друштва; д) употребљавање парола, у ствари празних фраза, о оружаном устанку, у моменту кад за то није било услова, компромитовало је и саму паролу устанка у очима маса.²⁵

Добивши прве бројеве »Комунистичког билтена«, ЦК КПЈ је формирао посебну комисију од својих чланова, под руководством Благоја Паровића* која је добила задатак да проучи све писане материјале десничарске групе око Симе Марковића и о томе детаљно обавести ЦК КПЈ, како би овај орган предузео одговарајуће мере. Тај посао био је врло брзо урађен. У Србију су послати писма, разне партијске инструкције и инструктор ЦК КПЈ Месуд Мујкић Осман, са задатком да спроведе одлуку ЦК КПЈ.

²⁴ »Пролетер«, бр. 5, мај 1933, стр. 8.

²⁵ Исто.

* Са Паровићем је радио Милош Марковић и Антон Лилић.

Десничари око Симе Марковића деловали су самоиницијативно, мимо веза са ЦК КПЈ и његових директива, све до доласка Месуда Мујкића у Београд, који је с њима успоставио контакт у априлу 1933. године.²⁶ Међутим, сви погушаји инструктора ЦК и руководства Партије да неутралишу фракционашку делатност десничара, да повежу и ојачају партијске организације у Београду и Србији, нису дали задовољавајуће резултате све до доласка Благоја Паровића у Београд, почетком децембра 1933. године.²⁷

Каква је била политичка линија »Комунистичког билтена«? Да би се правилно одговорило на ово питање, потребна је темељна анализа свих чланака објављених у овом листу. Пре свега, оценити карактер листа, извршити анализу његових ставова о политичкој ситуацији у земљи и главним задацима КПЈ и револуционарног радничког покрета и оценити ставове листа о националнореволуционарној борби у Југославији.²⁸

»Комунистички билтен«, по мишљењу његових издавача, био је лист који има »искључиво информативно-васпитни карактер«. Изражавање овог листа »Пролетер« је окарактерисао као лист који се »издаје не зато да се читаоци и радници правилно информишу о догађајима у земљи и ван ње« и да им се дају упутства за револуционарну борбу, »него зато да се утиче на комунисте и борбене раднике да се у својој делатности ограниче искључиво или претежно на међусобну информацију, на дискусије и васпитање«. ²⁹ »Комунистички билтен« је, осим тога, оцењен и као »орган оног дијела ликвидатора, који неће да развијају никакву комунистичку дјелатност међу масама, него се ограничавају на васпитни рад, на »чување кадра« и на чекање на »боља времена«. ³⁰ У својим чланцима, објављеним у »Комунистичком билтену«, десничари су уносили »ситнобуржоаске«, немарксистичке погледе и схватања на револуционарну борбу маса у Југославији и свету, погрешно оцењивали улогу Друштва народа у решавању и смиривању политичких и других сукоба у свету, улогу и однос СССР према овој међународној организацији и друго.³¹

Покушавајући да своје идеје и овај лист убаце међу војнике и официре и у војним јединицама, аутори написали у »Комунистичком билтену« често су баратали изразима »најбољи и најспособнији официри«, које су позивали да се с осталим војницима боре против режима диктатуре, јер »војска више неће трпети срамоту«, тешко економско стање, »опадање потрошачке снаге« радних људи и др. Поред тога, у објављеним чланцима су употребљавани и други неполитички изрази — »најглупљи буржоаски политичар« (за Милана Сршкића), »још слабији састав ове владе него прошле« и други, које је избегавала озбиљна грађанска штампа, посебно штампа КПЈ и револуционарног радничког покрета. Лист је тиме у очима ширег круга читалаца постојао мање озбиљан и популаран, без обзира на

²⁶ »Пролетер«, бр. 5, мај 1933, стр. 7.

²⁷ Ђорђе Пиљевић, Рад Благоја Паровића на обнављању партијских организација у Србији 1933—1934. године, »Токови револуције«, VI, Београд 1971, стр. 65—104.

²⁸ »Пролетер«, бр. 5, март 1933, стр. 7.

²⁹ Исто, стр. 8.

³⁰ »Комунистички билтен« од 1. IV 1932, у коме је објављен чланак са оценом а јапанско—кинеског оружаног сукоба на Далеком истоку.

³¹ »Комунистички билтен« од 1. IV 1932.

то што је у његовом заглављу стајало да га издаје једна од организација револуционарне партије пролетаријата — КПЈ. Коришћена је неполитичка терминологија, коју је употребљавао један део чланства КПЈ и СКОЈ-а у првој години диктатуре. Покретачи »Комунистичког билтена« у првим бројевима листа нису успели да ово превазиђу. Писана реч Партије, њена гласила, прогласи и леци морали су бити, и најчешће су били, састављени од стандардних анализа и јасних ставова у питању организовања и вођења борбе радничких маса против владајућег режима у Краљевини Југославији.³²

Политички погледи покретача »Комунистичког билтена« одразили су се и на садржај листа. Садржај сваког броја »Комунистичког билтена« био је, уствари, обична хроника догађаја у земљи и иностранству.

Као »доказ« да су »на линији Партије«, уредници »Комунистичког билтена« често су користили цитате из Лењинових говора и дела, као и из говора и написа совјетских политичара. У рубрици »Лењинов кут«, у »Комунистичком билтену« су објављивани изводи из Лењинових чланака о Париској комуни, његови ставови о рату и улози жене у оружаном устанку, изводи из Лењинових написа о условима за револуцију, о револуционарној тактици, одлуке III конгреса Бољшевичке партије у оружаном устанку и други изводи из Лењинових дела. Све је то објављено у »Комунистичком билтену« под заједничким насловом »Марксизам о устанку«.³³

Поред цитирања Лењинових мисли, »Комунистички билтен« је у појединим бројевима доносио и написе из московске »Правде« у виду цитата, извода или у целини,³⁴ делове говора совјетских политичара (Мануилског о фашизму) и друго.³⁵ Ови чланци, по мишљењу уредника »Комунистичког билтена«, требало је да »актуелизирају« политичке написе у овом листу и да буду »оријентација« за политичку делатност комуниста и радничке класе.³⁶

Осим цитата или кратких написа на основу чланака и уводника из московске »Правде«, као »опште политичке« оцене, покретачи »Комунистичког билтена« сматрали су да лист треба, такође, да објављује и »вести« из земље, посебно из Србије. У изводима лист је објавио и брошуру »Аграрна криза и сељачко питање« од Симе Марковића, коју »Комунистички билтен« назива »марксистичко-лењинистичком студијом« о сељачком питању.³⁷ Објављивањем прогласа са потписом КПЈ,³⁸ затим чланака о сељачким дуговима, положају и борби сељаштва, о синдикалном питању и положају радничке класе, о земљорадничкој левици и других, уредници »Комунистичког билтена« сматрали су да тиме дају довољно информација из свакодневног живота и борбе радних маса у Србији и Југославији.³⁹

Интересантно је истаћи да у »Комунистичком билтену« у прва четири броја нема ни једног написа о националном питању и борби

³² »Пролетер«, бр. 5, мај 1933, стр. 8.

³³ »Комунистички билтен« од 1. IV 1932. и у броју од 15. VIII 1932.

³⁴ »Комунистички билтен« од 1. IV 1932, напис из уводника »Правде« о међународној ситуацији, затим чланак о политичкој ситуацији у земљи, чланак о сељачким дуговима и др.

³⁵ »Комунистички билтен« од 1. IV 1932.

³⁶ »Пролетер«, бр. 5, мај 1933, стр. 8.

³⁷ »Комунистички билтен« од 15. VI 1932.

³⁸ Исто.

³⁹ А ЦК СКЈ, Ки 1932/164; »Комунистички билтен« од 1. VI 1933.

национално угњетених народа. Преносећи закључке ЦК КПЈ, »Пролетер« је посебно замерао покретачима »Комунистичког билтена« што ни у једном од првих бројева овог илегалног партијског листа »није објављена ни једна реч«, чак »ни једна алузија о националном угњетавању«, о »борбама угњетених народа«, о »угњетеним народима као савезницима радничке класе«, и, посебно, што је занемарено и такво поље политичке деланности КПЈ као што је социјално питање; занемарено је и »заборављене« или прећуткивање »специјалних, неодложних и важних задаћа србијанских радника према борби угњетених народа«. ⁴⁰ Такав став покретача и уредника »Комунистичког билтена«, пре свих Симе Марковића, ЦК КПЈ је окарактерисао не само као несхватања линије Партије у националном питању, већ као »антимарксистички став« Симе Марковића (бр. 10) који су КПЈ и Коминтерна већ раније одбацили »као неспојив са припадношћу комунистичком покрету«. ⁴¹

Владајући режим преузимао је све мере да онемогући »борбени споразум« радника и сељака РСбије са радницима и сељацима и национално угњетеним народима у другим покрајинама Југославије. Зато је ЦК КПЈ то истицао и од комуниста захтевао да посебно о томе воде рачуна. »Данас нема веће помоћи владајућој диктатури него што је саботирање и занемаривање изградње борбеног савеза израбљених маса владајуће нације са израбљиваним и потлаченим масама угњетених нација«. Избегавање уредника »Комунистичког билтена« да отворено, марксистички постављају и истичу потребу борбе национално угњетених маса, »Пролетер« је окарактерисао као »великосрпски нихилистички сав« и »нови и свежи доказ« да се неки другови у Србији нису још ослободили небољшевичког става и опортунистичких грешака Симе Марковића о националном питању. ⁴² На IV земаљској конференцији КПЈ, одржаној у Љубљани 23 и 24. децембра 1934. године, оцењујући илегалну партијску штампу у Југославији, Паровић је нагласио грешке и ставове Симе Марковића које је овај испојио у написима у легалној и илегалној штампи, пре свега, у написима у »Комунистичком билтену«. »Његови написи нису марксистички у најосновнијим питањима. Ради тога је потребно разјаснити разлику између Партије и марксизма, с једне и бр. 10 (Симе Марковића — Ђ.П.) и његових теорија с друге стране«. ⁴³

Без обзира на низ крупних грешака и недостатака, и у основи прихваћене и поново истицане погрешне политичке линије КПЈ из првих година диктатуре, »Комунистички билтен« имао и добрих и корисних написа. То се, пре свега, односи на разне информације о животу и раду совјетских људи, радника и сељака, на оцене неких политичких догађаја преузетих из »Правде«, затим, несумњиво, и на објављивање низа цитата из Лењинових дела. Вредност свих тих написа често се губила међу другим погрешним написима и ставовима аутора чланака у »Комунистичком билтену«. Но, када је ЦК КПЈ анализирао све бројеве »Комунистичког билтена«, добијене до среди-

⁴⁰ »Пролетер«, бр. 5, мај 1933, стр. 7.

⁴¹ »Пролетер«, исто: М. Рајић, (Милан Горкић), Са партијом или са класним непријатељем, део Стаљинове полемике са Милићем — Симом Марковићем.

⁴² »Пролетер«, бр. 5, мај 1933, стр. 8.

⁴³ А ЦК СКЈ, КИ 1934/269, записник IV земаљске конференције — дискусија Андрића (Благоја Паровића).

не 1933, руководство Партије ипак је признало и »добру намеру« покретача и читалаца »Комунистичког билтена«. Без обзира на недостатке, ЦК КПЈ је сматрао »да његово издавање користи циљевима и задаћама комунистичког покрета«, иако су први бројеви листа — »и поред свих добрих намера у ствари промашени«. У оскудици партијске литературе и штампе, која се нарочито осећала у Београду и Србији, ЦК КПЈ је сматрао да треба и даље наставити издавање овог листа, али само ако се у њему »осигура« и »примени провођење линије Партије и Комунистичке интернационале«. ⁴⁴ Овај лист је излазио до хапшења Симе Марковића, маја 1932, када је престао са издавањем. Изашло је укупно десет бројева.

У Д А Р Н И К

У пролеће 1932. у Београду је од комуниста, занатлијских радника и студената формирана група која је илегално називана »Пионир«. ⁴⁵ Ова група комуниста избегавала је групу десничара око Симе Марковића, самостално је политички деловала, издавала летке и брошуре и одржавала везе са комунистима у Новом Саду и јужном Банату, посебно са Жарком Зрењанином и комунистима у Вршцу. ⁴⁶ Група »Пионир« покренула је и издавала илегални партијски лист »Ударник«, по коме су чланови ове групе такође називани — група ок. »Ударника«.

Први број »Ударника« изашао је 1. децембра 1932. године, као петнаестодневни лист. До провале у априлу 1933, године изишло је укупно 10 бројева, када је престао да излази. У недостатку партијске литературе и потребних инструкција, овај илегални партијски лист био је драгоцен литература београдским комунистима, скојевцима и симпатизерима Партије. ⁴⁷ Штампан је ћирилицом, на 4 до 6 страна, шапирографисан, без ознаке периодичитета и места издавања. У заглављу »Ударника« стајала је и парола »Пролетери свију земаља уједините се!« Поред имена листа стајао је пролетерски знак — срп и чекић, а испод наслова издавач — Комунистичка партија Југославије. ⁴⁸ славије.

⁴⁴ »Пролетер«, бр. 5, мај 1933, стр. 8.

⁴⁵ Овом групом руководио је Василије Стајкић, столарски радник, а у групи су се налазили радник Димитрије Јовановић-Диза, Чедомир Живковић — опанчарски радник, Јелисавета Бембас, студент права; Лепосава Перовић, студент, Ружа Ољача, радница, Берта Папо, Ранко Симић, Јелисавета Лилић и Јован Путњик, ученици. Ова група је проваљена и похапшена 21. априла 1933. године. Ухапшени су В. Стајкић, Д. Јовановић, Берта Папо, Ружа Ољача. У провали је ухапшено око 20 чланова ове групе, али је само 12 изведено на суд. До провале је дошло због тога што није постојас ни минимум конспирације. Они су се састајали у једној просторији, ту су одржавали састанке, ту делили »пролазницима« комунистичку литературу и летке. Слабо држање на полицији Јована Путника и Ранка Симића омогућило је полицији да похапси толики број комуниста. Ова група комуниста осуђено је 22. XI 1933. на казне робије од једне до шест година (»Пролетер« бр. 6-7, за јун-јул 1933; »Политика«, Београд, 29 IV 1933; А ЦК СКЈ, ДСЗД, ДТД 1933/24, предмет Стајкић).

⁴⁶ Преко Димитрија Јовановића одржавана је везе са Жарком Зрењанином, учитељем у селу Избишту код Вршца.

⁴⁷ Десанка Пешић, Обновљање организације КПЈ у Србији у периоду 1930. до 1934. године, »Токови револуције«, VII, Београд, 1971, стр. 35

⁴⁸ А ЦК СКЈ »Ударник«, фонд штампе; Библиотека Института за савремену историју у Београду.

Име листа објашњено је у другом броју »Ударника«: »Име нашег листа може изгледати неразумљиво те стога редакција сматра да треба да објасни то име. Ударник је нова реч која значи предњак, дакле онај који иде напред, први! У Сов.(јетској) Унији најбољи радници, да би и премером на раду доказали своју оданост пролетерској револуцији, оснивају ударне бригаде које предњаче у изградњи социјализма, и ми смо по угледу на њих узели то име Ударник«.⁴⁹

Групу комуниста око »Ударника« називали су и »дивљом групом«, јер није била повезана са ЦК КПЈ. Услед провале, инструктор ЦК КПЈ Месуд Мујкић није успео да спроведе то повезивање и »претварање« у »официјелну« организацију.⁵⁰ Поред штампања листа, ова група комуниста штампала је и растурила летке, прогласе и комунистичке брошуре.⁵¹ У брошури »Директиве за средњошколски комитет« дата су упутства комунистима за рад са средњошколском омладином.⁵²

У првом броју »Ударника«, у уводнику — »Да ли стојимо пред борбом«, обављен је интересантан и политички актуелан чланак за време у коме се лист појавио. У чланку се, поред осталог, наглашава да се води отворена национална борба најширих маса Хрватске, Словеније, Македоније, Црне Горе и других нација »против србијанске хегемонистичке диктатуре«. На питање каква је улога радних маса Србије у тој борби, »Ударник« пише: »Радни народ Србије, који се исто тако налази под јармом буржоаске србијанске фашистичке клике, може се ослободити испод јарма фашистичке клике, само у заједничкој борби са радним народом осталих угњетених нација у Југославији Српски радни народ види у ослободилачкој националној борби подчињених народа јак ослонац за своју борбу против капиталистичке диктатуре«, па ће зато »помагати ослободилачку борбу подчињених нација не само речима, већ и активним суделовањем у тој борби« па »и оружаним устанком за рушење саме диктатуре« и »успостављање диктатуре пролетаријата«.⁵³ Цитирајући Маркову акси-

⁴⁹ »Ударник« бр. 2, децембар 1932, стр. 2.

⁵⁰ Д. Пешић, н.н., стр. 35; А ЦК СКЈ, К1, 1933/229, Извештај Рада Вујовића-Лихта ЦК КПЈ од 4. IX 1933.

⁵¹ Умножен је летак »Радном народу вароши и села« и растуран 1. и 2. марта 1933. Летак је био потписан са »КПЈ и СКОЈ«. У летку се говори о тешком положају радника и сељака, који су позивани у борбу »да разбијају државне магацине, не плаћају порез, терају екзекуторе из села и вароши и организују борбу против фашистичке диктатуре«. У летку је стајало да сви такви борци треба да ступају у редове КПЈ. Полиција је одмах реаговала и убрзо је открила растураче овог летка. Леци су растурани претежно у радничким четвртима града: Пашином брду, Карабурми, Булбудеру, Котез Неимару, Сарајевској улици, у Радничкој улици на Чукарици, у Земуну.

⁵² А ЦК СКЈ, ДСЗД, ДТ 904/32, предмет Стајкић и др.

⁵³ Први број одштампао је Димитрије Јовановић, који је и био уредник листа. Велику помоћ пружили су му Василије Стајкић и Чедомир Живковић, у чијем је стану, у Карађорђевој бр. 71, била смештена техника листа. Први број штампан је само у 30 примерака. У техничком апарату »Ударника« било је ангажовано више сарадника (куцање матрица, набавку боје, хартије и друго), за дистрибуцију листа, као и за растурање летака. Посебно су се ангажовале Ружа Ољача, Јелисавета Бембас, Берта Папо, Лепосава Перовић, Отмара Овсец и други.

⁵⁴ Ударник«, бр. 1, децембар 1932, стр. 1. Чланак »Да ли стојимо пред борбом« написао је Д. Јовановић. Највећи број текстова у овом броју инспириран је или преведен из експерантског листа »Интернацисто« или из друге партијске штампе. У првих пет бројева »Ударника« највише чла-

ому: »Народ не може бити слободан ако угњетавља друге народе«. »Ударник« истиче да српски народ више неће »бити телесна гарда србијанских капиталистичких експлоататора«. Лист је наглашавао да народи угњетених нација, на које су пребачени сви терети економске кризе и експлоатације, »постају све више борбенији, револуционарнији у борби за своје националне слободе«. Националну борбу угњетених нација покушавају да искористе »буржоаски политички вођи угњетених нација«, како би се наметнули »као њихове вође и заштитници«, чему треба да се супроставе комунисти.⁵⁴

Анализа политичке и економске ситуације у Југославији била је често предмет чланака у »Ударнику«. Неки од њих доносили су доста и конкретних података, које су покретачи листа црпили углавном из званичних, већ објављених података у штампи или из других званичних публикација ондашње администрације Краљевине Југославије. Интересантни су подаци о дуговима, незапослености, експлоатацији и борби радничке класе Југославије итд. Поред тога »Ударник« је писао и о раду у синдикатима, животу и борби затворених комуниста у казнионицама у Југославији, злочинима режима и другом.⁵⁵

У чланку »Скок цена хлебу — јесте припрема за рат« изнесени су подаци о наглом погоршању положаја радника и градске сиротиње услед наглог скока цена прехранбених производа, које је пратио и нагли скок цена индустријске робе, нарочито увозне. Разним шпекулацијама увезеном робом истискивани су са тржишта производи домаће прерађивачке индустрије, која је на тај начин доведена у незавидан положај, као и у њој запослено радништво. За рачун иностраног капитала и шачице домаћих шпекуланата радници су остали без посла, а разлике у цени роба плаћао је потрошач. Претераним увозом роба, којих је било и на домаћем тржишту, одливао се капитал из земље, стање на тржишту је било поремећено, а незапосленост све већа. Излаз из те ситуације »Ударник« је видео у вођењу отворених, »организованих акција за укидање скривеног монопола и шпекулација«, како »над ценама жита, брашна и хлеба«, тако и над ценама осталих индустријских производа. »Ударник« се залагао за хитну помоћ беспосленим радницима, за прописивање посебног пореза за капиталисте, снижавања плата владајућој камарили и бирократији, исплату дугова сељацима за одузето жито, брисање свих сељачких дугова, смањење пореза и друго.⁵⁶

Сељачко питање било је често у центру пажње »Ударника« и њему је поклоњена пажња у већем броју чланака. У чланцима су изношени подаци о животу на селу, пљачкању сиромашних сељака и терору режима, с једне, и отпору и сукобу сељаштва с порезници-

нака написали су Д. Јовановић и В. Стајкић. Јовановић је написао чланке: »Народна влада на делу'', »Радници речне пловидбе на опрезу'' К. Д. хапси читава села, Јединствени фронт, »Узроци задужења'', Приходи задужених сељака« и друге. Стајкић је писао о борби радника и раду у синдикатима.

⁵⁴ »Ударник'', бр. 1, децембра 1932, стр. 1.

⁵⁵ »Ударник'', бр. 3, јануар 1933, стр. 2 (чланак »Откуп дувана у Македонији''); »Ударник'', бр. 1, децембар 1932, стр. 2 (види чланке: »Беспослица'', »Синдикална борба'', »Штрајк глађу и жеђу«). Поред Јовановића, и Стајкића, у »Ударнику« су писали Милован Ђилас, Вукашин Распоповић, Ранко Симић, Ј. Путник, Јованка Лилић и Јелисавета Бембас.

⁵⁶ »Ударник'', бр. 6, фебруар 1933, стр. 4.

ма, егзекуторима и жандармеријом, с друге стране.⁵⁷ Уочавајући значај сељачког покрета и борбе сиромашног србијанског сељаштва, која се надовезала на борбу осталих сељачких маса у Југославији, »Ударник« је од сељака тражио одлучност у тим борбама, поздрављајући сваку акцију коју су у то време водили србијански сељаци.⁵⁸ Лист је посебно наглашавао потребу вођења организованих акција сељака, неплаћање пореза и других дажбина, којима је режим оптеретио сиромашно и средње сељаштво. »Сељаци треба да сами уживају плодове свога рада, а то се може постићи само обарањем фашистичке диктатуре. Диктатура ће се оборити само оружаном борбом уједињених радника и сељака под вођством Комунистичке партије«⁵⁹. Биле су то пароле које је у то време заговарала и КПЈ, под утицајем Комунистичке интернационале.

У »Ударнику« је постојала и рубрика под насловом »Из капиталистичког света«, у којој су доношени чланци и мањи написи из живота и борбе радничке класе у Бугарској, Немачкој, Италији, Грчкој, Мађарској, Румунији и другде, затим написи о наоружавању и припремама капиталистичких земаља за нови рат и поделу интересних сфера и колонија.

У чланку »Супротности империјализма и пролетерска револуција«, »Ударник« је анализирао политичке и економске сукобе између водећих капиталистичких земаља у свету. У борби за нова тржишта »и империјалисти побеђених држава«, посебно Немачке, наоружавају се и спремају за нови рат »који ће бити свирепији и ужаснији« од претходног. Припремајући се за нови рат, сматра »Ударник«, капиталисти су сав терет наоружања пребацили на радничку класу и друге сиромашне слојеве друштва. Велика економска криза заострила је још више сукобе у капиталистичком свету, како између водећих капиталистичких земаља тако и унутар њих. Излаз из те кризе, према »Ударнику«, капиталистичке земље виде у новом рату. Анализирајући »планове водећих капиталистичких земаља у свету« (Енглеске, САД, Јапана, Француске и Немачке), које се, осим припрема новог империјалистичког рата за поделу интересних сфера и колонија у свету, припремају и за нови рат против Совјетског Савеза, »Ударник« захтева од радничке класе Југославије и осталих радних људи у свету да се томе одлучно супротставе. »Радни народ целог света треба да увиди своју снагу и да спречи светску кланицу за интересе шапиче империјалистичких магната«, да масовно устане против »својих експлоататора« и стане у »заштиту своје једине отаџбине — Сов (јетске) Уније«.⁶⁰

Са посебном пажњом у листу је негована рубрика »Из социјалистичког света«, у којој су доношени чланци или краће вести из живота радних људи у Совјетском Савезу. Упоредивући последице велике економске кризе у свету, у развијеним капиталистичким земљама, и темпо изградње Совјетског Савеза, »Ударник« је истицао да је »Совјетској Унији реч »беспослен« брисана из речника«, а Совјетски Савез је »једина права отаџбина« радника и сељака у којој су они господари свога рада. Зато је у листу и истицано: »Пролетери целог

⁵⁷ »Ударник«, бр. 2, децембар 1932, стр. 1-2 (види чланке »Сељачки дугови« и »Једна симпатична појава«).

⁵⁸ Исто, стр. 4.

⁵⁹ »Ударник«, бр. 3, јануар 1933, стр. 3 (чланак »Сиромашни сељаци не плаћају порез«).

⁶⁰ »Ударник«, бр. 7, март (А) 1933, стр. 1.

света под заставом класне борбе Устанимо у одбрану Совјетске Уније — једине отаџбине целокупног светског пролетаријата“.⁶¹

Један од чланака о »Совјетској Унији« био је посвећен питању развоја културе и издању књига на језицима народа који живе у Совјетском Савезу. »Ударник« износи и податке о броју објављених књига на украјинском језику пре и после октобарске револуције.⁶² Осим тога, »Ударник« је истицао и потребу неговања културне баштине нове совјетске државе, читањем књига, гледањем совјетских филмова, за које су биле заинтересоване и шире масе радника и грађана не само у Београду, упркос оштрим мерама цензуре и директним забранама приказивања неких совјетских филмова.⁶³ Поред написа о развоју привреде и друштва у СССР-у, »Ударник« је доносио и чланак о »совјетској Кини«, о борби кинеског народа против домаћих експлоататора и јапанског империјализма.⁶⁴

Једно од питања које је интересовало »Ударник« било је питање религије и просвете у Краљевини Југославији. Упоређујући званично објављене издатке за просвету и религију у буџету Краљевине Југославије за: 1932 — 1933, »Ударник« ставља до знања читаоцима листа да се у Краљевини Југославији много више пажње посвећује издржавању разних верских установа, богословија и одржавању »заглушујућих религија«, него што се даје за просвету.⁶⁵

Редовне читаоце »Ударник« је нашао и међу студентима Београдског универзитета, па је доносио и написе из живота и борбе студената у Југославији, посебно у Београду, где се напредни студенти боре против реакционарних и профашистичких удружења, која су подржавале реакционарне снаге у тадашњем југословенском друштву.⁶⁶

»Ударник« се посебно интересовао за политички рад комуниста у масама радника и сељака, у индустријским предузећима и на селу. Од комуниста је »Ударник« захтевао да одмах »приђу неуморном раду« на покретању маса у политичку борбу. »Ми се већ сада налазимо пред задатком да упућујемо масе у револуционарну борбу. Масе већ увиђају да се њихов тежак положај не може решити легалним путем и све су више склоне да путем оружја извојују себи побољшање«. Излаз из те ситуације »Ударник« види у отвореној борби маса за нове друштвене односе, за власт радника и сељака.⁶⁷

⁶¹ »Ударник“, бр. 1, децембар 1932, стр. 3-4 (О терору владајућег режима у Београду); »Ударник“, бр. 2, децембар 1932, стр. 2; »Ударник«, бр. 3, год. II, јануар (А) 1933, стр. 1 (уводник »Барут мирише“, о борбама у Македонији, сукобима у Јужној Америци, о заоштравању односа између Југославије и Италије и др). У овом броју донете су и кратке вести о догађајима на Далеком истоку — Рат Јапана и Кине, затим о тешком стању сељаштва и напредних снага у Аустралији, Мађарској, о злочинима Хортијеве владе над комунистима у Мађарској, догађајима у Бугарској (напад реакционарне власти на радничке институције); »Ударник«, бр. 7, март (А) 1933, стр. 6.

⁶² »Ударник“, бр. 2, децембар 1932; стр. 4.

⁶³ »Ударник“, бр. 3, јануар 1933, (А), стр. 3 (чланак »Пут слободе“).

⁶⁴ »Ударник«, бр. 3, јануар 1933, стр. 3.

⁶⁵ »Ударник“, бр. 3, јануар 1933, стр. 1 (чланак »Религија и просвета“).

⁶⁶ »Ударник«, бр. 3, јануар 1933, стр. 3-4 (чланак »Црвена застава на Београдском универзитету; »Ударник“ бр. 8. за март (Б) 1933, стр. 3 (чланак »Студенске акције у Загребу“).

⁶⁷ »Ударник«, бр. 6, фебруар 1933, стр. 1 (чланак »Још одмах приђимо неуморном раду у борбу!«)

Упоређујући стање у водећим капиталистичким земљама и последице које је оставила велика економска криза у тим земљама (велика незапосленост, ниске наднице и друго) »Ударник« је посебно подвлачио да у Совјетском Савезу свега тога нема, тамо се дешава нешто сасвим друго, »један запрепашћујући развитак целокупне привреде, прелазак све својине из приватних руку у опште добро, непрекидно побољшавање положаја свих слојева народа и све убрзанији корак ка социјализму«.

Да би се напредне масе могле успешно да воде борбу с режимом Краљевине Југославије, »Ударник« је од комуниста захтевао да се у тој борби удруже са свим напредним елементима у друштву, да раде на политичком буђењу, покретању и вођењу политичких и економских акција најширих маса, које треба да се »отресу отрцане и лажне крилатице за краља и отаџбину« и да схвате да се само заједничком револуционарном борбом радних маса — Савезом радника и сељака, како је то већ урађено у Совјетском Савезу, може постићи жељени циљ. Само оружаном борбом, обарајући »своје угњетаче«, наглашавао је »Ударник«, могуће је постићи »потпуно ослобођење« радничке класе, радног сељаштва и осталих угњетених слојева у друштву.⁶⁸ »Кад дође до рата, радне масе ће једва дочекати да им се даде оружје у руке и сви ће одбацити преварантске пароле »за отаџбину« и братимити се са масама друге државе и даваће једни другима савет за обарање своје домаће буржоазије — за успоставу радничко-сељачке Совјетске власти.«⁶⁹

У вези са заоштравањем међународне ситуације »Ударник« је истицао да у Југославији постоје најповољнији услови за јачање револуционарног радничког покрета под вођством Комунистичке партије Југославије. Само заједничка и јединствена борба револуционарног радничког покрета и других напредних снага и националних покрета, могу довести до пуног успеха, националног и социјалног ослобођења. »Ударник« је истицао да су комунисти дужни да подрже национално-револуционарну борбу потлачених народа у Краљевини Југославији. У вези с тим »Ударник« даје задатке комунистима у Србији: **»Ми тражимо најенергичније да се дадне угњетеним нацијама потпуна национална самосталност«** (подвучено у оригиналу — П. Ђ.), позивајући их да се ставе под окриље Компартије, да одбаце своје буржоаске вође (Мачека, поп Корошца, Јовановића, Давидовића, Прибићевића итд.) и у братској револуционарној оружаном борби српских народних маса да сви идемо ка једном **братском савезу, ка успостави совјетских федеративних радничко сељачких држава на Балкану»**.⁷⁰

»Ударник« је од комуниста Србије захтевао »да иду у масе на село, међу сељаке, и да тамо раде на формирању револуционарних сељачких одбора«. Ти »сељачки одбори«, по мишљењу »Ударника«, треба да прате све догађаје у земљи и одмах заузимају ставове о тим догађајима »путем живе речи, летака и листова«, да позивају масе да се »прибијају« око тих одбора у борби против режима.⁷¹

»Ударник« је критиковао раније пропусте комуниста у вођењу организованих акција сељачких маса у Србији, у време када су покретане и вођене неке акције сељачких маса у Хрватској, Словенији и

⁶⁸ »Ударник«, бр. 6, фебруар 1933, стр. 1.

⁶⁹ Исто, стр. 2.

⁷⁰ Исто

⁷¹ Исто

другим крајевима Југославије. Србијанске сељачке масе, истицао је »Ударник«, требало је да организованије и одлучније реагују и помогну борбу сељачких маса у другим крајевима Југославије. Услед своје неорганизованости, сељачке масе Србије нису реаговале онако како су од њих очекивале сељачке масе у другим деловима земље, а то је да отворено устану против »својих« буржоаских вођа и »траже да се хрватском и словеначком народу дадне потпуна државна самосталност«. Да би србијански сељаци могли подржати борбу хрватских и словеначких сељака, требало је најпре да се организују и »политички ослободе« од »својих« буржоаских вођа. А то ће успети само ако приступе стварању »револуционарних сељачких одбора«, преко којих ће тражити »братски савез са радницима и сељацима Србије и осталих нација«, и да се »наоружавају« ради вођења »борбе за потпуну власт радног народа.«⁷²

По схватању уредника »Ударника«, и »револуционарни одбори« имали су задатак да воде организовану и »огорчену акцију међу свим сељацима против припрема рата«, који у то време заговарају врхови италијанског фашизма и део реакционарних кругова у Краљевини Југославији. На питање шта учинити у случају избијања сукоба између Југославије и Италије, »Ударник« препоручује вођење организоване кампање и давање »упута« сељацима и радницима Југославије да »не пуцају у своју браћу италијанске раднике и сељаке, већ да се са њима братиме, окрећући оружје против својих угњетача«, верујући да ће исто тако поступати »радници и сељаци државе која уђе у рат«. Осим рада на стварању »револуционарних одбора«, »Ударник« је истицао и потребу стварања »борбених чета« по селима, које треба да буду »почеци радничко-сељачке Црвене армије«. Одређујући улогу тих чета, »Ударник« је писао: »Те борбене трупе требају да се брину о наоружавању села, да у случају великих акција буду заштита од власти (нпр. за време збора, растурања летака, штампања летака и листова, борбе сељака са скупљачима пореза, демонстрација итд.)«. Цео овај посао, наглашено је у листу, комунисти морају »водити строго конспиративно«, али не у узаном кругу истомишљеника, већ организованим радом у масама, како би благовремено те масе могле реаговати на све догађаје у селу и у земљи. По свим значајнијим догађајима одбори су морали заузимати ставове и водити акције. А да би то могли, истицао је »Ударник«, требало је формирати партијске ћелије или организације у селима. »Свему овоме претходи стварање и јаких сељачких ћелија — тројки, које ће имати, у првом реду, сву иницијативу у својим рукама.« Осим рада у селима, »Ударник« је од комуниста тражио да стварају групе и ћелије састављене од комуниста и симпатизера Партије, затим ћелије СКОЈ-а и групе РСО у синдикатима, у фабрикама и свим већим местима у Србији. Иницијатива за покретање политичких и економских акција радничке класе и сељаштва треба да потекне од комуниста, партијских ћелија и организација, и да је они спроведу. За успешно организовање и политичко вођење масовних акција радника и сељака, »Ударник« је истицао потребу покретања »сељачког листа« за Србију и посебног синдикалног листа »црвене синдикалне организације«, у којима ће комунисти износити своје политичке идеје, давати упутства за вођење политичких и економских акција радних маса.⁷³

⁷² Исто, стр.2.

⁷³ Исто, стр. 3.

Раду комуниста у војсци, међу војницима и официрским кадром, »Ударник« придаје такође већи значај. Радницима и сељацима који одлазе у војне јединице, на одслужење војног рока, лист је препоручивао да раде »на припремању војничких хелија« или »одбора« у свим јединицама. На састанцима »војних хелија« разматрала би се сва конкретна питања из живота и рада у војсци, а по одлуци тих одбора или хелија и »водиле акције«. Пошто је војска била најјачи ослонац режима диктатуре, »Ударник« је од својих присталица тражио да политички раде с војницима, јер војску »ми морамо разорити«. Сматрајући да је југословенско друштво дошло у такву ситуацију да се налази »непосредно пред грађанским ратом« и револуцијом«, »Ударник« је препоручивао радницима и сељацима да се припремају »за заузимање власти од преживелог капиталистичког поретка«. А како то постићи? »Припремајмо се за револуционарно вођење оружане борбе радника и сељака свих народа Југославије и Балкана — за успостављање радничко-сељачке власти. **Радимо самостално и не чекајмо на директиве и подстицај других, па ћемо се наћи једног дана сви у оружаном борби**« (подвучено у оригиналу — П. Ђ.). Завршавајући овај инструктивно-политички чланак, »Ударник« позива раднике и сељаке у свим крајевима Југославије у борбу за стварање »Радничко сељачког савеза«, »на посао — у борбу«, под паролома: »Живела Комунистичка партија Југославије!« »Живела револуционарна борба радничко-сељачког Савеза!« »Живела федерација радничко-сељачких република свију земаља Балкана!«. ⁷⁴ Очито, покретачи »Ударника« били су у својим ставовима по националном и сељачком питању блиски или идентични ставовима групе око »Комунистичког билтена«.

У чланку »Не пунктације — већ оружана борба!« изнети су политички ставови и циљеви појединих буржоаских политичара у борби за масе, посебно за сељачке масе, с једне, и циљеви борбе Комунистичке партије, с друге стране. Било је то време све отвореније акције опозиционих буржоаских партија и њихових јавно изнетих ставова према режиму диктатуре. Наговештавајући да буржоаске партије и њихове вође користе незадовољство маса да би им се наметнули и помоћу њих извршили притисак на носиоце власти ради споразумевања око поделе власти, »Ударник« истиче да национално ослобођење и демократска и друга права радничке класе, сељаштва и осталих угњетених слојева у друштву, неће изборити »разни народни вођи«, њихове »пунктације« и њихова празна обећања, »већ једине револуционарне, организована и крвава борба радника и сељака Србије и осталих угњетених нација Југославије«. ⁷⁵

По свом садржају карактеристичан је осми и десети број »Ударника«. У овим бројевима објављено је више чланака и мањих написа, од којих се истичу чланци »О ударном большевичком раду« и о процесу распадања монархистичке диктатуре и »версајске Југославије«. ⁷⁶ Поред тога, у овим бројевима, у виду »вести«, или »радничких« или

⁷⁴ Исто.

⁷⁵ Исто, стр. 3—4 (чланак »Не пунктације — већ оружана борба!«).

⁷⁶ »Ударник«, бр. 8, март (Б) 1933, стр. 2-3 (чланак »Версајска Југославина« написао је Милован Ђилас. Он је аутор и следећих чланака у листу: »Како ће се развијати догађаји у Немачкој«, »Шта је ционизам и шта хеће«, »Контрареволуционарна офанзива«, »Акција Југословенске акције«, »Италијанске припреме рата у Албанији« и друге).

»сељачких дописа«, објављено је више мањих чланака о положају и борбама радника у Државној речној пловидби у Београду, о положају рудара у руднику »Тресибаба«, борбама и хапшењима сељака у Далмацији, Босни и Војводини, о хапшењу Жарка Зрењанина, студентским штрајковима, положају занатлија, демонстрацијама незапослених у Загребу, синдикалном покрету, амнестији неких осуђених присталица режима диктатуре, затим краће вести о политичкој ситуацији у Грчкој о ционизму и његовим циљевима, некролог умрлим радничким борцима и друго.⁷⁷

Политичка линија »Ударника« била је у основи веома блиска главним ставовима највишег руководства КПЈ. То се може закључити на основу анализе чланака о политичкој ситуацији у Југославији у то време и узроцима и последицама економске кризе у свету. Лист је у својим чланцима подвлачио да капитализам, предвођен империјалистичким земљама, тражи излаз из кризе »путем новог империјалистичког рата« и пребацавањем свих терета на радничку класу, сељаштво и угњетене народе. Одговор на то је, према »Ударнику«, једино у »револуционарној борби, савезу радника и сељака и угњетених народа«.⁷⁸

У уводнику осмог броја — »О ударном бољшевичком раду«, »Ударник« тражи од комуниста да више пажње посвете раду на овајању маса и »стварању јединственог фронта са револуционарним покретом подчињених народа«. Ту борбу треба водити тако да радничка класа не буде изиграна од »споразумашких и опортунистичких вођа« појединих буржоаских партија.⁷⁹

Што се тиче орагнизационе и политичке изградње Партије, »Ударник« је писао: »Сваки комуниста треба да престане са секташтвом. Рад једне групице, само за себе, која оперише екстремним фразама и спрема унутрашње 'грандиозне' планове за обарање капитализма једним вештим потезом изабраних, није ништа друго него контрареволуционаран. Револуционаран је само бољшевички рад у масама, рад који има задатак да на конкретним питањима организује и води борбу радних маса. Ту борбу треба започети у рад (ничким) предузећима, фабрикама, на улици и на селу, као и у свим синдикалним, културним, па чак и у фашистичким организацијама. Треба да се прекине са страховањем од маса.«⁸⁰ Ове речи биле су упућене десничарима у радничком покрету и КПЈ.

»Ударник« је, с правом, подвлачио значај борбе за национално ослобођење појединих народа у Краљевини Југославији, разобличавајући политику владајућег режима који истиче »потребу« за »увођењем окупаторских и комитских трупа у поједине хрватске срезове, узимање виђенијих сељака за таоце« итд. Сваки отпор сељака властима силом је гушен.

⁷⁷ »Ударник«, бр. 8. за март (Б) 1933, стр. 2-6; »Положај рудара у окну рудника 'Тресибаба«, стр. 3-4; »Положај занатлија у Југославији«, стр. 4; »Крвава диктатура хапси читава села« (о хапшењу Жарка Зрењанина); »Велики збор Стојана Станковића у Београду« (вође југословенских националних синдиката), затим чланак »Калабић амнестиран« — о жандармеријском капетану Милутину Калабићу који је 1933, осуђен на 18 година робије због злочина почињених у Црној Гори првих година постстојања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

⁷⁸ »Ударник«, бр. 10, април (Б) 1933, стр. 1-2 (чланак »Контрареволуционарна офанзива«).

⁷⁹ »Ударник«, бр. 8, март 1933, стр. 2.

⁸⁰ Исто.

Оцену појединих буржоаских политичара и њихових покушаја да се нагоде с режимом диктатуре, »Ударник« је правилно дао, нарочито политичке потезе неких грађанских партија, политичку позадину »пунктација« и других изјава. »Све изјаве су и надаље за **одржавање версајске Југославије** (подвучено у листу — Ђ. П.), само на другој основи (федерација, парламентаризам и др.).«⁸¹

У чланску »Калабић амнестиран« пише: »Ми србијански радници позивамо нашу браћу Црногорце да се подигну да заједно са нама збију своје редове, организују се и наоружавају да у одлучном часу са нама, Хрватима, Словенцима и другим потлаченим народима Југославије оружаном силом збацимо београдске крвнике и образујемо своје совјетске радничко-сељачке републике.«⁸² »Пролетер« је овај став »Ударника« поздравио, и поред свих недоречености и недостатака у чланку, јер је овај позив имао циљ да »убрза процес стварања савеза радника, сељака и угњетених народа за борбу против диктатуре« и, у »исто вријеме«, да »знатно олакшава комунистима у Хрватској борбу против националног фашизма«. ⁸³

»Ударник« је, такође, отворено устао и против Симе Марковића, његових политичких ставова и секташког рада његових присталица у Београду и унутрашњости Србије, сматрајући тај рад штетним за радничку класу и револуционарни покрет. Лист је наглашавао да се делатност Симе Марковића и даље огледа у раду фракције десничара, што је »расипало револуционарне снаге« и »значило ометање револуционарног рада Компартије и продужавање живота диктатуре«. »Ударник« је дао и правилну политичку оцену делатности социјалдемократских вођа у радничком покрету, њихов негативски однос према револуционарној партији пролетаријата — КПЈ и њеној борби, онемогућавајући таквим ставом стварање јединства радничке класе и успешније вођење револуционарне борбе маса.⁸⁴

Партијски орган »Пролетер«, анализирајући писање »Ударника«, критиковао је неке његове ставове о битним питањима политичке акције КПЈ, а нарочито пропусти редакције што у сваком броју овог листа не објави »бар по неки« напис из живота и борбе радника у београдским предузећима. Ако је и било неких података о животу и борби радничке класе у Београду и неким местима у унутрашњости Србије, били су то најчешће изводи из чланака објављених у »Пролетеру«. А то што је писало у тим чланцима, било је више уопштено него конкретно.

Осим чланака преузетих из московске »Правде«, »Ударник« је често користио и чланке из »Пролетера«. Тако је у целини пренео из »Пролетера« Паровићев чланак »Продали матушку. . . Југославију«, у коме је Паровић, у име ЦК КПЈ, одговорио на нападе социјалдемократских вођа на КПЈ и њену политику.⁸⁵ Карактеристично је да је тек у седмом броју »Ударника«, на последњој страни, сасвим при дну, одштампано упозорење читаоцима листа: »Кад прочиташ »Ударник« дај га свом другу у радиони или фабрици на читање. Ако не-

⁸¹ »Ударник«, бр. 8, март (Б) 1933, стр. 2-3 (чланак »Версајска Југославија«).
⁸² Исто.

⁸³ »Пролетер«, бр. 6-7, јун 1933, стр. 15.

⁸⁴ »Ударник«, бр. 8, март (Б) 1933 (чланак »О ударном бољевичком раду«), стр. 1.

⁸⁵ »Пролетер«, бр. 1, јануар 1933, стр. 12; »Ударник«, бр. 7, за март (А) 1933, стр. 3—5.

маш поверења, учини то неприметно.«⁸⁶ Последња два броја »Ударник« имала су по шест страна.

ЛЕЊИНИСТ

Група комуниста око »Ударника« није била формирана као чврста партијска организација, »већ је животарила као једна од раштрканих и међусобно неповезаних партијских група«.⁸⁷ Имала је три комитета: један »за рад са средњошколцима«, други »за рад међу мануелцима« и трећи »за рад међу студентима«. Почетком фебруара 1933. поред »Ударника«, један број чланова групе »Пионер« покренуо је и издао у Београду први број »Лењиниста«.⁸⁸ Главни организатор овог посла био је Димитрије Јовановић Диза, уредник и покретач »Ударника«. Други и трећи број овог илегалног партијског листа припремио је и издао Жарко Зрењанин Уча у селу Избишту код Вршца.⁸⁹ Београдска партијска организација, преко раније успостављеног канала, добијала је »Лењинист« из Вршца и растурила га међу комунистима, радницима и омладином у граду.⁹⁰

Први број листа имао је 6 страна, а штампан је ћирилицом у свега 40 примерака, од којих је двадесет растурено у Београду, а остатак послат Жарку Зрењанину у Вршац да их растури у Војводини. Због недовољне опремљености техничког апарата, овај број листа је технички слабије урађен него друга два броја.

У заглављу листа стоји његов назив, изнад великог слова »П«, на коме се налази петокрака са српом и чекићем и позната пролетерска девиза »Пролетери свих земаља уједините се!« Ударно место у првом броју »Лењиниста« заузима чланак »Заклињемо се«, у коме је описан лик комунисте и циљеви борбе КПЈ.⁹¹ Аутор чланка наглашава да су комунисти људи који су спремни да жртвују све за победу револуције и права радног народа, за своју партију. »Ништа није узвишеније него бити члан те партије, чији је оснивач и вођа био Лењин. Нема свако част да буде члан те партије. Није свако ни способан да издржи тешкоће и олује, које су у вези са чланством такве партије. Ето зато партија **Лењиниста**, партија **Комуниста** са правом се назива партијом радничке класе«.⁹² Истичући да је за успех револуционарне борбе неопходно и јединство револуционарног покрета и оданост њених чланова, у чланку се посебно наглашава да је потребно постићи пуно јединство радничких редова, а посебно редова Комунистичке партије и остварити савез радника и сељака, који је »прва и темељна основа« за победу сваке пролетерске револуције.

У овом броју листа значајно место дато је и изградњи прве социјалистичке земље у свету — Совјетског Савеза и великом значају

⁸⁶ »Ударник“, бр. 7, март (А) 1933, стр. 6.

⁸⁷ А ЦК СКЈ, КИ 1933/24.

⁸⁸ Члан групе »Ударник“ Димитрије Јовановић приредио је и одштампао и први број »Лењиниста“ у Београду у Карађорђевој улици 71, у стану Чедомира Живковића.

⁸⁹ А ЦК СКЈ, ДСЗД, Corpora delicti, бр. 20251/75 и 904/33, предмет Стајкић; Д. С. 22/33., предмет Ж. Зрењанин.

⁹⁰ А ЦК СКЈ, КИ 1933/177, 348.

⁹¹ — Чланак је приредио Димитрије Јовановић-Диза, користећи разну есеперанску литературу, а чланак »Како да се ради« преузео је из »Пролетера“, док је са Жарком Зрењанином припремио чланак »Лењин као теоретичар и практичар оружаног устанка“.

⁹² — »Лењинист“, бр. 1, фебруар 1933, стр. 1.

које радничкој класи те земље пружају радници и сељаци из целог свега.⁵³ Совјетски Савез је приказан у »Лењинисту« као џиновска стена, окружена са свих страна »океаном буржоаских држава«, али успешно одолева налетима империјалистичких држава захваљујући монолитности њене радничке класе, лењинске партије, снази Црвене армије и несебичној подршци међународног пролетаријата. »Никада није Лењин сматрао Сов(јетску) републику као једини циљ. Он ју је увек сматрао као посебну карику која ће олакшати радницима целог света да победи капитал. Лењин је знао да се тим путем може распламсати срца радника целог света за одлучне ослободилачке борбе.« Остварити савез рданика и сиромашних сељака у борби за њихову социјалну правду и слободу у том циљу је Лењин и основао. Трећу интернационалу, да »шири и јача савез радника и сељака целог света.«⁵⁴

У »Лењинисту« је дат критички осврт на стање партијских организација у Београду и Србији после увођења диктатуре, анализирани су последице великих провала и слабог држања појединаца на полицији током 1929 — 1931. године. Критикован је рад инструктора ЦК КПЈ у Србији и њихов начин рада, површан »контакт с радницима« у предузећима, који се махом састоје у дељењу илегалних материјала КПЈ, штампе, летака, и површно упознавање радника са циљевима борбе КПЈ.⁵⁵ Активност комуниста у Београду у првим годинама диктатуре испољавала се претежно у растурању летака КПЈ и СКОЈ-а и писању револуционарних парола у граду.⁵⁶ Да би ту активност појачали и избегли грешке и евентуалне провале, учесници револуционарног покрета могли су у првом броју »Лењиниста« наћи детаљна упутства за тај рад.⁵⁷ Током 1932. у Србији је растурено више хиљада летака КПЈ и СКОЈ-а са позивом на борбу против диктатуре. У Београду су леци растурани у индустријским предузећима, средњим школама и радничким насељима, а у акцијама су учествовали претежно млади активисти револуционарног покрета. Полиција је предузимала оштре мере, вршећи репресалије да би пронашла растураче летака. Вршени су претреси радничких станова, радника у предузећима, ћака и студената у школама и на Универзитету, па чак и обичних пролазника на улици. У току тих акција полиција је ухапсила десетак радника и студената, које је подвргла тортури у полицијским затворима. Заплењена је и извесна количина летака и другог пропагандног материјала КПЈ (летака, упутстава за рад, партијске штампе и марксистичке литературе).⁵⁸ У борби за масовност покрета коришћено је искуство из дотадашњег рада Партије. Бојажљивост, па и страх од провала, хапшења и мучења у полицији навели су уреднике партијске штампе да томе проблему посвете већу пажњу, да дају упутства за илегални рад. Непознавање правила конспирације неретко је до-

⁵³ Исто, стр. 1-2.

⁵⁴ Чланак је потписан са Ј. Стаљин.

⁵⁵ Најчешће пароле биле су: »Доле крвава диктатура!« »Живео оружани устанак!« »Живело братимљење радника, сељака и војника!« »Живела КПЈ!« — »Лењинист«, бр. 1, стр. 3.

⁵⁶ »Лењинист«, бр. 1, стр. 4.

⁵⁷ Исто, стр. 4 (в. чланке: »Како да се сами помогнемо« (дата су прецизна упутства за израду шапирографа, мастила, фото-плоча, штампарске боје и др. Била су то махом упутстава која су објављивана у »Пролетеру« или другој комунистичкој литератури.

⁵⁸ АЦК СКЈ, ф. ДСЗД, бр. 20251/75 и Д. Т. 904/33, предмет Стајкић и др.; ДС. 22/33, предмет Ж. Зрењанин.

водило до провала и хапшења, која су имала и тежих последица за даљи рад комуниста и развој револуционарног покрета.

»Лењинист« се критички осврнуо и на делатност КПЈ у првим годинама диктатуре, посебно на садржај појединих летака и прогласа, на истицање парола које су комунисти у Србији користили у борби против диктатуре. У чланку »Истицати конкретне паролe које масе разумеју« наглашавало се да у лецима није било довољно конкретних, мобилизаторских парола, те ти прогласи и леци КПЈ нису ни могли утицати на раднике и сељаке да се масовније одазивају позивима Партије. Леци који су у Србији и посебно у Београду растурали 1929 — 1932. били су више пропагандно-политичког карактера, без парола које би указивале на директне путеве и начине окупљања и вођења револуционарне борбе и начин остварења тог циља.⁹⁹ Као и у другој штампи КПЈ, и »Лењинист« је давао упутства о начину издавања илегалне штампе и њеној дистрибуцији до радника и сељака и свих других левичарски и демократски оријентисаних снага у друштву, посебно о организовању илегалних штампарија и штампања илегалних листова и летака.¹⁰⁰

Значајну пажњу поклањао је »Лењинист« и раду комуниста у синдикатима, објављујући чланке с упутствима за тај рад.¹⁰¹ Ширина револуционарне борбе захтевала је и већу активност организација Црвене помоћи, те овај лист од присталица и чланова револуционарног покрета, пре свега од радника и омладине и угњетених сиромашних сељачких маса, захтева да прикупљају прилоге у новцу за ухапшене комунисте и друге припаднике револуционарног покрета који су се налазили у затворима, као и за њихове породице које нису имале средстава за живот.¹⁰² Поред тога, лист је објављивао и изводе из радова Карла Маркса, Фридриха Енгелса, Владимира Иљича Лењина, Стаљина и других. Већину тих прилога за партијску штампу припремали су студенти комунисти, преводећи их с оригинала.¹⁰³ Лист је дужну пажњу посветио и раду комуниста на селу и положају сељаштва у Краљевини Југославији, као и терору и злочинима полиције у првим годинама диктатуре.¹⁰⁴

Критикујући политику југословенских влада према селу и сељаштву, начин убирања пореза и других дажбина од сељака, »Лењинист« је позивао сељаке да се свим средствима одупру »законском отимању« и »нештедимице расипању знојем и крвљу стеченог блага радног народа«.¹⁰⁵ Да би се ефикасније супротставили властима, »Лењинист« је предлагао »радном народу« формирање посебних одбора који ће организовати отпор егзекуторима и онемогућити евентуално

⁹⁹ В. напомену 95 и »Лењинист«, бр. 1, стр. 4-5.

¹⁰⁰ В. чланке: »Издавање нелегалног листа«; »Како смо изградили штампарију за летке и лист«; »Како да се помотнемо« и др.

¹⁰¹ »Лењинист«, бр. 1, стр. 5 (В. чланке: »Незапостављати рад у синдикатима«; »Рад у поелузећу најважнији«; »Захтеви беспослених радника«; »О избору радничких повереника«, преузето из »Пролетера«).

¹⁰² »Лењинист«, бр. 1, стр. 4-5.

¹⁰³ В. напомену 98.

¹⁰⁴ »Лењинист«, бр. 3, април 1933, стр. 1-2 (в. чланак »Статистика политичких убиства« од 6. јануара 1929).

¹⁰⁵ »Лењинист«, бр. 3, стр. 1 (в. чланке: »Нов намет на сељаке«; »Из рада једне организације« и др.). Посебно је критикована политика владе у вези доношења буџетског закона за 1933/34. годину, по коме је највећи терет пореза требало да сноси сељаштво у Дунавској бановини тј. сељаштво Војводине и знатног села северне Србије.

слање радника и сељака у »рат против Совјетске Русије«. »Империјалистички рат и рат против Совјетске Русије желе владајуће класе свих капиталистичких држава. Империјалисти желе рат зато да би на тај начин решили кризу коју су створили, али тако да у том рату изгину сви незапослени и гладни, јер осећају да се они већ окрећу против њих«, а интервенцијом против Совјетског Савеза хоће да спрече економски развој и конкретност привреде ове земље на светском тржишту, због чега та земља све више постаје »привлачна радним народима свих капиталистичких земаља«. ¹⁰⁶ Упућујући отворени позив југословенским радницима и сељацима на непомирљиву борбу, »Лењинист« је истицао: »Радници и сељаци, крајње је време да овако бестидно покрадени и преварени, понижени до скотова и увређени до сржи — увидите шта се с вама догађа, крајње је време да схватите да из овог вашег ропског положаја постоји један једини излаз, то је: обарање капиталистичке Југославије. Нужно је да ви, сељаци, придружени својом снагом радницима извојугете себи сва права и достојанство што вам као творцима свега лепог и великог безусловно и припада«. ¹⁰⁷ А да би и »оборили свог угњетача«, потребно је, по »Лењинисту«, створити и »услове за тај обрачун«, пре свега »савез радника и сељака под вођством Компартије«. ¹⁰⁸ Сељаци су позивани да у својим срединама предузимају све потребне мере како би се успешно одупрли терору власти, да престану плаћати порезе и дугове и у тим акцијама мобилишу читава села. У случају рата од сељака је захтевано да отказују послушност официрима и »оружје окрену против свог угњетача«, власти. »Не брините да ће непријатељ заузети Југославију, пошто ће се исто то догодити и на непријатељској страни«. ¹⁰⁹ Очито, покретачи »Лењиниста« заговарали су шаблон прве социјалистичке револуције у Русији. И пароле, које су у чланцима истицане, показује степен политичке зрелости сарадника и уредника »Лењиниста«. У листу су веома пластично описани злочини полиције у борби против КПЈ и револуционарног покрета у Југославији у првој години диктатуре, посебно мучења и убијања истакнутих руководилаца револуционарног покрета. ¹¹⁰

Истакнуто место у трећем броју листа заузима чланак, »Лењин као теоретичар и практичар оружаног устанка«, објављен као посебан додатак листу. Комунисти су морали више пажње посвећивати свом теоријском уздицању, а посебно припремању за оружану борбу. »Проблеми оружане борбе и масовних устанака стоје пред вама. Ви ћете наћи код друга Лењина најбољу анализу (разлагање) пролетерске револуције, најтачније и најисправније закључке« о раду комуниста у масама и њиховом држању у значајним догађајима. Објашњавајући потребу изучавања Лењинових дела, у листу је истицано да се млади комунисти што темељније теоријски припремају како би успешно могли водити револуционарну борбу, а касније и оружани устанак и народну револуцију. ¹¹¹

¹⁰⁶ »Лењинист«, бр. 3, стр. 1.

¹⁰⁷ Исто, стр. 2.

¹⁰⁸ Исто.

¹⁰⁹ Истицане су и пароле: »Да живи Савез радника и сељака под вођством Компартије Југославије!« »Да живи пролетерска револуција!«

¹¹⁰ Описано је тешко мучење и убиство Брацана Брацановића и објављено сећање Гојка Самарџића, који су били подвргнути најтежим мучењима.

¹¹¹ »Лењинист«, бр. 3, април 1933, стр. 1-2 (додатак листу, чланак потписан са Е. Јарославски).

И у овом броју листа дато је доста података о изградњи социјализма у Совјетском Савезу у првој години петогодишњег плана, а посебно о положају радништва и сељаштва у првој социјалистичкој земљи.¹¹²

Комунисти око »Ударника«, група за рад са средњошколцима, покренула је и такође издала први број листа »Искра«, гласила напредних средњошколаца у Београду. Групу око листа »Искра« сачињавали су напредни београдски студенти и средњошколци. Први број »Искре« изашао је непосредно пред провалу, 20. априла 1933. године. У том броју објављен је чланак »Школа и рат«, у коме су позивани грађани Београда да се у случају избијања рата не одазивају војним дужностима, већ да рат претворе у грађански и оружје окрену против својих експлоататора — капиталиста, зеленаша и владајућег режима.¹¹³ У провали (20 — 27) априла 1933. полиција је запленила технику и припремљене материјале за други број »Искре«. Чланови групе око листа »Искра« били су похапшени, па је тиме престао рад и »Комитета за рад са средњошколцима«.¹¹⁴

У овој провали похапшена је већина чланова групе »Ударник«. Остаци ове групе који су избегли провалу и хапшење, почели су средином 1933. поново да окупљају »раштркане чланове« и политички делују. У јесен 1933. група је имала око 60 чланова и симпатизера Партије, махом радника. Чланови ове групе почели су већ у лето 1933. да припремају издавање свог новог листа »Црвена звезда«, уместо проваљеног »Ударника«, а за јесен су били планирали издавање и првог броја »Младог бољшевика«, листа за средњошколце.¹¹⁵ Ти планови нису реализовани услед недовољне организованости тих комуниста.

КОМУНИСТ

Обнављање партијских организација у Србији током 1933/34. узима ширег маха, а политичка активност комуниста и скојеваца постаје интензивнија. За ту активност комуниста требало је обезбедити довољну количину пропагандног партијског материјала (летака, партијске штампе, брошура, директива и другог) и редовно излажење посебног партијског листа у Србији, преко кога ће Партија спроводити не само своју политичку линију већ и давати оцене политичких догађаја у земљи и свету за ширу читалачку публику, а не само за своје чланство. Тај лист је требало да постане политичка храна, потреба сваког радника, сељака и грађанина Србије, у коме би они нашли податке о свом положају и борби радних маса и осталих економски и политички обесправљених слојева друштва. Покретање и уређивање једног таквог партијског листа било би, по мишљењу ЦК

¹¹² »Лењинист«, бр. 3, стр. 5-6 (в. чланак »Совјетска унија«). Посебна пажња у овом чланку посвећена је изградњи Сибира и враћању оних који су у време октобарске револуције побегли из Русије и њихово укључивање у изградњу социјалистичког друштва у Совјетском Савезу.

* Лист је одштампан у стану Ранка Симића. На његовом покретању радили су Р. Симић, Д. Јовановић, Ј. Лилић, Ј. Бембас, Ч Живковић и В. Стајкић.

¹¹³ А ЦК СКЈ, фонд Штампе, ДСЗД, Corpora delicti; »Искра«, бр. 1.

¹¹⁴ А ЦК СКЈ, КИ 1933/24, стр. 35.

¹¹⁵ Д. Пешић, н. н., Токови револуције, VII, стр. 35.

КПЈ, велики корак напред у организационој и политичкој изградњи партијских организација у Србији.¹¹⁶

Одмах по доласку у Београд Благоје Паровић је морао да се ангажује на организовању штампарија, покретању и редовном излажењу посебног партијског листа за Србију, а затим да у Србији организује штампарију и обезбеди »редовно« штампане »Пролетера« ћирилицом.¹¹⁷

Знајући какав значај има писана реч у политичкој пропаганди, а у недостатку илегалног партијског материјала и штампе, који су дотад долазили махом из иностранства, Паровић и група комуниста, с којом се повезао, почели су да интензивније раде на организовању штампарије и покретању партијског листа за Србију. У том раду Паровић се ослањао на комунистичко језгро у коме се били Веселин Маслеша, Спасенија Цана Бабовић, Брана Јевремовић, Јован Мариновић и др., који су, опет, око себе окупили чланове и симпатизере Партије и ангажовали их на успостављању веза између Београда и појединих места у унутрашњости Србије.

И док је Паровић интензивно радио на формирању илегалне партијске штампарије, прикупљајући остатке технике и кадра Месног комитета КПЈ, који је успео да избегне провале 1929, 1931. и 1933. године, и кадра који се већ вратио с робије, појавио се почетком јануара 1934. године први број »Комуниста«, органа Обласног комитета КПЈ за Србију.¹¹⁸

За формирање илегалне партијске штампарије и покретање партијског листа за Србију веома је заслужан Драгутин Чолић Ђукић. Коминтерна и ЦК КПЈ послали су 1932. године Чолића у земљу са специјалним задацима, од којих је један био повезивање са здравим партијским језгром из редова радника, радничке омладине и студената у Београду ради стварања илегалне партијске штампарије.¹¹⁹ Његова делатност на том плану током 1932. и у првој половини 1933, услед провала у Београду, није дала жељени резултат. У лето и у јесен 1933. Чолић се повезао са групом радника, чланова и симпатизера Партије и, по одласку инструктора ЦК КПЈ, Месуда Муџића, у Беч, почео је да интензивније ради на организовању илегалне партијске штампарије у Београду. До краја новембра 1933. године, према његовом извештају Централном комитету, Чолић је имао »доста велику групу радника«, који су у својим предузећима, политички »интензивно радили«, а са Чолићем и на формирању партијске штампарије.¹²⁰ Бојећи се провале и утицаја фракционаша, Чолећ се у организовању штампарије ослонио искључиво на раднике, избегавајући у почетку интелектуалце који су, према њему, у то време »имали више жеље да се истичу и намећу идејама него да нешто и практично раде«. Узимајући у обзир раније искуство на овом послу, Чолић је проценио да ће штампарију брже формирати ако се више ослони на раднике који ће му набавити штампарску технику, слова и други потребан материјал за рад штампарије, и који ће »предано и пожртвовано радити све оно што се од њих захтева.¹²¹

¹¹⁶ А ЦК КПЈ, КИ 1933/244.

¹¹⁷ А ЦК КПЈ, КИ 1933/353, Директиве за Штајнера (Б. Паровића) од 27. XI 33.

¹¹⁸ А ЦК СКЈ, КИ 1934/146.

¹¹⁹ ИАБ, МГ-24, стр. 1-13, сећања Драгутина Чолића.

¹²⁰ А ЦК СКЈ, КИ 1933/320, писмо Панте (музичара) — Драгутина Чолића ЦК 23. X 1933.

Идеја да лист добије име »Комунист« потекла је од покретача листа, Драгутина Чолића, који је, са својом групом сарадника, сматрао да овај партијски орган треба да буде наставак листа »Комунист«, који је покренуо и уређивао Моша Пијаде. Све до појаве првог броја »Комуниста«, Чолић је избегавао¹²² било какве контакте с другим групама комуниста, па и с оним члановима Партије који су били у непосредној вези са ЦК (др Веља Косановић, Веселин Маслеша, Лазар Лилић и други). Тек када је штампарија почела да ради, Чолић је успоставио везу са Благојем Паровићем и другим комунистима у Београду.¹²³

Први број »Комуниста« изашао је почетком јануара 1934. на осам страна и у тиражу од 1.500 примерака. Штампан је у стану Аце Милошевића, у тадашњој Карловачкој улици бр. 16 (данас Улица Веле Нигринове). У штампарији су радили Јован Јерковић и типографски радници Христифор Кића Ђулић и Богдан Штрбац. Од другог броја »Комунист« је штампан у стану керамичарског радника Јована Јерковића, у Триглавској улици бр. 34 (данас Улица Франца Розмана). Лист је био технички веома лепо уређен с обзиром на илегалне услове рада. У заглављу, поред назива листа, стајао је и симбол радника и сељака — срп и чекић, а испод назива листа издавач: Обласни комитет КПЈ за Србију. Од осталих ознака лист је у заглављу имао: годину почетка излагања — I, месец и текућу годину излагања (јануар 1934), познату пролетерску девизу »Пролетери свих земаља уједините се!« и напомену »Прочитај и дај другоме, ако немаш поверења подметни«. Место излагања листа није било наведено из конспиративних разлога.

Илегалним каналима које су раније успоставили београдски комунисти са комунистима у унутрашњости Србије и Војводине,¹²⁴ »Комунист« је организовано растуран у Београду, Нишу, Лесковцу, Лазаревцу, Ваљеву и Смедереву, а у Војводини: у Куманима, Новом Саду и Вршцу. У свако од наведених места лист је слат у више десетина примерка.¹²⁵

Појава штампаног листа који је издавала КПЈ, запрепастила је полицију и режим, а изазвала је такође и забуну међу члановима Партије у Београду. Неки београдски интелектуалци, чланови и симпатизери Партије мислили су да је лист одштампала и подметнула полиција, како би поново извршила масовна хапшења комуниста у Београду и Србији. Зачаурени у уске групе, они нису веровали да постоји такво партијско језгро у Србији које је способно да покрене и опреми један такав партијски лист.¹²⁶

Већину чланака, скоро цео први број »Комуниста«, написао је покретач Драгутин Чолић, који је у то време сарађивао у београдској грађанској штампи, пишући чланке и критике из области му-

²¹ Изјава Д. Чолића дата аутору 11. I 1976. године.

¹²² Изјаве Д. Чолића дате аутору 14. новембра 1968. и 11. јануара 1976. год.

¹²³ Изјава Д. Чолића дата аутору 9. јануара 1976. године.

* Са Јованом Јерковићем радила је и његова жена. Њима су помагали у почетку типографски радници, Х. Ђулић и Богдан Штрбац. Касније су Јерковић и његова жена, пошто су савладали технику слагања слова и штампања листа, сами радили у штампарији „Комуниста“.

¹²⁴ Ове везе Чолић је успоставио са групама комуниста у Србији и Војводини по задатку ЦК КПЈ током 1932-1933.

¹²⁵ Изјава Д. Чолића дата аутору 11. децембра 1975. године.

¹²⁶ Исто.

зике. Пошто је прегледао први број листа и поздравио његово излажење, Паровић је Чолићу скренуо пажњу на све недостатке, посебно на политичке пропусте у појединим чланцима које је требало отклонити већ у следећем броју »Комуниста«. А када је сазнао да је Чолић и аутор већине прилога, захтевао је од њега да одмах промени стил писања у »Комунисту«, како се не би демаскирао и провалио штампарију. Осим тога, Паровић је тражио да се учини све како би се штампарија сачувала од провале, стављајући Чолићу у задатак да се у случају опасности склони из Београда, а по потреби и да напусти земљу, али само под условом да претходно штампарију обезбеди или је премести на сигурно место.¹²⁷

У набављању и достављању материјала за штампарију и експедицију »Комуниста« и другог штампарског материјала од штампарије до илегалних партијских пунктова у граду ангажована је група радница, којима је руководила Вукица Митровић Шуња, која је у исто време била и веза између штампарије »Комуниста«, Обласног комитета КПЈ за Србију и инструктора ЦК КПЈ у Србији, Благоја Паровића.¹²⁸ Технички апарат штампарије био је потпуно одвојен од технике Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Техника штампарије »Комуниста« самостално је радила и њом је руководио Драгутин Чолић.¹²⁹

Пошто је формирао Обласни комитет КПЈ за Србију и пошто су техника Обласног комитета и штампарија »Комуниста« учврстиле своје везе, Паровић је одредио и редакцију листа »Комунист«, у коју су ушли тадашњи чланови Обласног комитета: Драгутин Чолић Ђукић, као главни уредник листа и у исто време секретар Обласног комитета, Бранко Јевремовић — Славко и Јован Мариновић — Марко, тадашњи секретар МК КПЈ за Београд.¹³⁰

Бојећи се провале, и по аПровићевим упутствима, Чолић је убрзо почео да ради на формирању и резервне штампарије, која би, у случају провале прве штампарије, наставила да издаје »Комунист« и да штампа друге материјале за потребе партијских организација у Србији. Најпре Паровић, а нешто касније и ЦК КПЈ, одредили су да Драгутин Чолић одговара за функционисање штампарије и редовно излажење листа »Комунист«. Резервна штампарија Обласног комитета, у ствари, само резервна техника и део потребног материјала за штам-

¹²⁷ А ЦК КПЈ, КИ 1934/146; Изјава Д. Чолића дата аутору 9. јануара 1976.

* На овом послу биле су ангажоване и Кристина Ковачевић, Рада Ђулић, Лепа Стаменковић, Паула Музер и друге. Штампарска боја и хартија набављани су на разне начине, најчешће куповином, и скривани у становима радника. Пребацивање материјала за потребе штампарије листа »Комуниста« и другог штампаног материјала из штампарије, одвијало се најчешће ноћу, у касне сте. Тим послом непосредно је руководио Чолић преко Вукице Митровић.

¹²⁸ Изјава Д. Чолића дата аутору 14. новембра 1968. године. За оно време строго конспиративног рада веома су ретки случајеви да је неки обичан члан Партије, као што је то била Вукица Митровић, са партијским стажом од неколико месеци, имао толико значајних задужења. Први контакти са Паровићем и успешно обављени задаци у техници Обласног комитета и у техници штампарије утицали су на Паровића и руководство ПК КПЈ за Србију да јој повере низ одговорних задатака, које је она с успехом извршавала. — Види детаљније Ђ. Пиљевић, Прилог биографији Вукице Митровић, Историјски записи, Титоград 1972. бр. 1-2, стр. 185-200.

¹²⁹ А ЦК КПЈ, КИ 1934/146; Изјава Д. Чолића дата аутору 11. децембра 1975. године.

¹³⁰ А ЦК СКЈ, КИ 1934/146.

пање (део машине за штампање, слова, штампарска боја и истоветно изражено резервно заглавље назива листа) налазила се у стану Јелице Орешковић, текстилне раднице, која је становала у Дунавској улици, у старом делу града који излази на Дунав. Резервна штампарија »Комуниста« није радила, већ је остала резерва за прву штампарију све до провале, априла 1935, када је пред опасношћу да буде откривена бачена у Дунав.¹³¹

У штампарији Обласног комитета КП за Србију, поред редовног излажења листа »Комунист«, штампани су и други пропагандни материјали за потребе партијских организација и руководства у Србији. Ту је штампано и неколико брошура и упутстава које је написао Благоје Паровић или су добијена од ЦК КПЈ, нпр.: »Шта мора да зна комуниста« (написао Б. Паровић), »Напред ка освајању радничке класе« (Упутства и методи рада комуниста на придобијању већине радничке класе за циљеве борбе КПЈ), »Конспирација и држање пред полицијом и на суду« (написао Б. Паровић), »Упутство за рад хелија« (написао Б. Паровић), брошура »Крах парламентаризма«, »Извештај са XIII пленума ЕК КИ« (од децембра 1933), »О класама и класној борби«, »О империјализму и фашизму«, »О условима за пролетерску револуцију«, »О диктатури пролетаријата« итд. Осим тога, у овој штампарији штампани су леци и прогласи радничкој класи и радном народу Србије за 1. мај 1934. (написао Б. Паровић) и лектак поводом штрајка београдских трговаца, априла 1934. (написао Б. Паровић) и лектак поводом годишњице октобарске револуције, који је почетком новембра 1934. у око пет стотина примерака растуран у Београду и неким местима у унутрашњости Србије.¹³²

По налогу Благоја Паровића, Драгутин Чолић је до маја 1935. године формирао и нову штампарију за потребе ЦК КПЈ. Штампарија се налазила у Варшавској улици бр. 19, у стану Нинка Сакића. Осим Чолића, у овој штампарији је радио и паркетарски радник Аца Милошевић. Штампарија је била намењена за штампање »Пролетера« и других материјала за потребе ЦК КПЈ, партијских организација у Србији, Војводини и Македонији. Партијски материјал и партијска штампа, који су штампани у штампарији ПК КПЈ за Србију, слати су партијским организацијама у унутрашњост Србије, у Војводину, Македонију и Црну Гору.¹³³

Централни комитет КПЈ оценио је појаву штампаног листа у Србији као »политички догађај првог реда« и његово излажење »Партија са одушевљењем поздравља«. После вишегодишње паузе у Србији је изашао први пут партијски лист »технички изврсно« опремљен.¹³⁴ Касније »Комунист« је доносио и фотографије, а број за 1. мај 1934. био је и боље опремљен, са заглављем у црвеној боји, фотографијама и црвеном пролетерском заставом*. На основу извештаја Благоја Паровића, већ у првом броју »Пролетера« за јануар 1934. године, дакле истог месеца када се појавио у Србији и први број листа »Комунист« дата је оцена овог партијског органа за Србију. Поздрављајући »наш нови орган, »Пролетер«. . . изражава чврсто уверење да ће комунисти у Србији имати довољно бољшевичке спо-

¹³¹ Драгутин Чолић, Сећања на револуционарни рад, Токови револуције, VI, Београд, 1971, стр. 313.

¹³² Изјава Д. Чолића дата аутору 11. XII 1975. године.

¹³³ ИАБ, МГ-IV-24, стр. 14, сећања Д. Чолића.

¹³⁴ Пролетер, бр. 1 за јануар 1934, стр. 12.

* Види »Комунист« бр. 4-5, април-мај 1934, стр. 1.

собности да осигурају стално излагање и растурање међу најширим масама свог партијског органа», без обзира на терор и напоре класног непријатеља да спречи његово излагање.¹³⁵ Преносећи мишљење Централног комитета, »Пролетер« је посебно истицао »популаран и масама разумљив језик« у чланцима првог броја »Комуниста«. Такав начин писања, наглашавао је ЦК КПЈ, највише је одговарао потребама оних којима је лист био и намењен. У вези с тим у »Пролетеру« је истицано да је сврха сваког листа и написа у њему, пре свега, »агитација и рад међу широким масама«.¹³⁶

Због идеолошког и политичког значаја листа, ЦК КПЈ је тражио од комуниста Србије да сачувају свој партијски орган од полицијске провале и наставе његово редовно издавање и растурање у Србији. »Дужност је Обласног комитета за Србију, као и свих партијских организација и другова да предузму све мере конспиративне природе да онемогуће полицији проналажење листа. »Комунист« треба чувати као зеницу ока — то треба да зна сваки комуниста. Прије дати живот него ли казати полицији било шта о листу и о људима који га издају«.¹³⁷

Обавештавајући Балкански секретаријат Комунистичке интернационале о стању КПЈ у земљи, ЦК је посебно истицао да се у Србији постижу запажени резултати у обнављању партијских организација, на чему ради члан ЦК Благоје Паровић, и да је у Београду од почетка 1934. године почео редовно да излази »српски орган наше Партије — часопис »Комунист«, и то штампан«.¹³⁸

Оцењујући садржај првог броја »Комуниста«, »борбеног партијског органа« за Србију, »Пролетер« је констатовао да је садржај листа »веома разнолик и интересантан«. Оно што је за ЦК било најзначајније, то је чињеница да је »политичка линија листа у основи правилна«, без обзира на мање пропусте »са политичког гледишта«, који су се поткрали у неким чланцима првог броја »Комуниста«.¹³⁹

Најозбиљнију примедбу »политичког карактера« ставио је ЦК КПЈ на чланак уводник — »6. јануар и покретање нашег листа«, у коме је Југославија третирана као полуколонијална земља, зависна од страног капитала. Ову оцену »Комуниста« ЦК КПЈ је сматрао погрешном, наглашавајући да при оцењивању политичке ситуације и политике Југославије треба истицати да је »Југославија империјалистичка земља, која је зависна од француског империјализма«.¹⁴⁰ Историјски коментар оваквом ставу »Пролетера«, односно ЦК КПЈ, није потребан. Ова оцена одраз је утицаја Коминтерне на руководство КПЈ и става ове међународне организације у то време према Краљевини Југославији.

»Пролетер« је »озбиљно« замерио уреднику »Комуниста« што у првом броју није донет ниједан документ или партијска директива ЦК КПЈ партијским организацијама у Србији, »чак ни неки осврт или разјашњења« ранијих грешака и нових задатака које је ЦК КПЈ дао комунистима Србије у вези с даљом политичком и организацио-

¹³⁵ »Пролетер«, бр. 1, јануар 1934, стр. 12 и бр. 4-5, јун-јул 1934, стр. 16

¹³⁶ »Пролетер«, бр. 1, јануар 1934, стр. 12.

¹³⁷ Исто.

¹³⁸ А ЦК СКЈ, КИ 1934/103, писмо ЦК КПЈ — Балканском лендер секретаријату од 30. V 1934.

¹³⁹ »Пролетер«, бр. 1, јануар 1934, стр. 12.

¹⁴⁰ Исто.

ном изградњом партијских организација у овој покрајини Југославије. За »Пролетер« је то, у ствари, био и главни пропуст и недостатак у садржају првог броја »Комуниста«. Други пропуст, према писању »Пролетера«, начинила је редакција партијског органа за Србију јер у првом броју »нема ни речи о ренегату Сими Марковићу« и његовим следбеницима, потреби вођења непомирљиве борбе комуниста Србије против остатака »ликвидаторства, десничарских и других застрањивања« те групе бивших чланова КПЈ, који су ометали бржу консолидацију партијских организација у Србији.¹⁴¹

Осим тога, ЦК КПЈ је ставио примедбу првом броју листа »Комунист« на начин интерпретирања рада комуниста у синдикатима, а посебно на изнети став према политичкој делатности реформистичких вођа у синдикатима. Највише партијско руководство ставило је до знања уреднику »Комуниста« да није довољно само критиковати рад реформистичких вођа у синдикатима и њихов однос према револуционарној борби пролетаријата и КПЈ, већ треба »позивати раднике да раскринкају« њихову политику и »њихово издајство«. Посебно је наглашено да у »сваком чланку и допису« о синдикалном питању треба објашњавати радницима потребу »стварања, задаће и питања рада РСО«, тј. рада Револуционарне синдикалне опозиције, коју »Комунист« у првом броју ни у једном чланку није поменуо.¹⁴²

Примедбе Благоја Паровића, а нешто касније и ЦК КПЈ, на први број листа, омогућиле су Драгутину Чолићу и његовим сарадницима да исправе пропусте и грешке учињене у првом броју »Комуниста«.

Други број »Комуниста« изашао је на време, почетком фебруара 1934. године. Овај број био је нешто обимнији и по тематици чланака разноврснији од првог броја. Лист је имао десет страна, мање техничких грешака, бољи распоред изложених проблема, разврстаних према политичкој актуелности и потребама политичке изградње партијских организација у Србији. У овом броју објављено је и неколико чланака Благоја Паровића о свим актуелним питањима изградње и јачања Партије у Србији и става ЦК КПЈ у вези с даљом политичком делатношћу комуниста у Србији. Паровићев утицај на физиономију и садржај листа одмах се осетио. Све његове сугестије уредник »Комуниста« је прихватио.¹⁴³

Централни комитет КПЈ у »Пролетеру« констатује да је други број »Комуниста« »изврстан, разноврстан и правилан«. У овом броју листа »правилно (су) постављена« и донета сва »главна питања«, која »интересују комунисте и широке слојеве радника и радног народа« у Србији. У другом броју листа, истицао је »Пролетер«, »у разним чланцима и написима правилно је разјашњен став Партије према соц. (ијал) фашизму, национално угњетачкој политици великосрпске буржоазije, синд. (икалном) питању, конспирацији, провокацији и борбама за свакодневне интересе радника«.¹⁴⁴

¹⁴¹ Исто.

¹⁴² Исто.

¹⁴³ Прихватајући примедбе Паровића, а затим ЦК КПЈ и »Пролетера«, редакција »Комуниста« одштампала је те примедбе у другом броју, у чланку »На знање!«, (стр. 9).

¹⁴⁴ »Пролетер«, бр. 4-5 за јул 1934, стр. 15.

У уводном чланку — »Социјал-фашистичка партија« — исправљене су све грешке учињене у првом броју »Комуниста« у вези са делатношћу социјалдемократског у радничком покрету. Јасним и аргументованим подацима Паровић је изнео политичке циљеве социјалдемократских вођа у Југославији и социјалдемократских партија у свету. Осим овог чланка, Паровић је написао у другом броју »Комунист« и следеће чланке: »Изграђујемо Партију«, »Комунисти у синдикатима«, »Не брбљај« — чланак о конспирацији и други.¹⁴⁵

Иако је ЦК КПЈ у »Пролетеру« истицао да је други број »Комуниста« технички »изврстан«, а по садржају »разноврстан« и политички »правилан«, ипак је било и примедба на поједине чланке објављене у овом броју. Не умањујући садржајну и политичку вредност написа у овом броју листа, истицано је да су се ауторима чланака и редакцији »поткрали« ситни пропусти, »нејасне и незгодне формулације које могу да доведу до неправилног или нејасног разумевања партијске линије«. Овом броју листа стављен је приговор на »језик и начин излагања« појединих проблема; истицано је да је овога пута језик »иако свеж, ипак сувише тежак за широке радне масе«, да је још увек »партијско функционерски«, а избор чланака у другом броју »Комуниста«. . . »сувише уско инструкторски«. У вези с овим примедбама, »Пролетер« је сматрао да је такав начин писања »донекле и разумљив«, јер су се партијске организације у Србији налазиле у процесу обнављања и консолидовања, »али се не сме заборавити да »Комунист« као и остали органи месних и обласних комитета, морају бити писани у првом реду за широке слојеве радника« и да »такви листови морају бити органи агитације, пропаганде и организације борбе маса«.¹⁴⁶

Примедбе које је ЦК КПЈ упутио другом броју »Комуниста« односиле су се махом на неке ставове у чланцима Благоја Паровића и његов стил писања. Оне су интересантне и са становишта изучавања идејно-политичке изградње Партије, односа ЦК КПЈ према раду организација и инструктора у земљи, и посебно са становишта односа и ставова појединих руководећих људи у Партији према неким значајним питањима политичке и организационе изградње Комунистичке партије Југославије у то време. Конкретне примедбе односиле су се на ставове Благоја Паровића о изградњи Партије и привлачењу у њихове редове свих здравих елемената из радничког и других слојева друштва. У чланку »Изграђујемо Партију«, Паровић је писао да ЦК КПЈ води курс окупљања свих здравих пролетерских елемената ради омасовљавања, политичке и организационе изградње Партије, »без обзира на раније учињене политичке грешке«. Овакав став ЦК КПЈ није прихватио, сматрајући га погрешним. »Требало је рећи да се то окупљање здравих елемената врши на бази самокритичког признавања и критичке оцене раније учињених политичких погрешака«. Другом Паровићевом чланку »Комунисти у синди-

¹⁴⁵ »Комунист«, бр. 2 за фебруар 1934, стр. 3-4 и 4-7. У овом броју »Комуниста« објављени су и чланци интересантни за изучавање радничког покрета и КПЈ »Беспослени у борбу« (стр. 7), »Рад на селу« (стр. 8) — упутство комунистима за рад на селу; аналитички чланак — »Из Совјетске Русије« — о развоју привреде и друштва у првој социјалистичкој земљи на свету (стр. 10), »Писмо из Загреба« (стр. 9) — о масовним хапшењима у Загребу за време боравка краља Александра у овом граду. Овај чланак потписан је са »Јурић«.

¹⁴⁶ »Пролетер«, бр. 4-5, јул 1934, стр. 16.

кате» — приговорено је да је сувише опширан и да му језик и начин излагања нису прилагођени широј маси радника. Паровићевом ставу да се освајање већине радничке класе, а посебно појединих синдикалних организација, »не може решити дискусијама у синдикатима, већ борбом у предузећима«, ЦК КПЈ је такође приговорио, наглашавајући да се »радници могу придобити не само радом у синдикату, него у првом реду и радом у предузећима«. ¹⁴⁷

Поред наведених примедба, редакцији »Комуниста« је замерено на површним оценама борбе аустријског радништва против реакције, а посебно на оцини о »неизбежном« и »неминовном« поразу аустријске социјалне демократије у борби са домаћом реакцијом. Према »Пролетеру«, у чланку који је објавио »Комунист«, нису довољно јасно и правилно разјашњене све грешке и политика аустријске социјалне демократије. »Пролетер« упућује лист на програм Коминтерне и чланак у »Пролетеру« у вези с устанком и борбом аустријског радништва. ¹⁴⁸ »Пролетер« је ставио »озбиљну замерку« редакцији »Комуниста« што у прва два броја нема написа о раду организација СКОЈ-а, о раду комуниста међу женама, омладином, у разним организацијама, »па и у фашистичким«, о раду организација Црвене помоћи и другом, тражећи од редакције да те пропусти одмах отклони и наведеној проблематици нађе место у листу. ¹⁴⁹

Већ у трећем броју »Комуниста« отклоњене су све грешке и пропусти из прва два броја. Трећи број листа изашао је почетком марта 1934. на шест страна. У овом броју је објављен Паровићев чланак — уводник »Против националног угњеватања«, у коме је, по мишљењу ЦК КПЈ, »дата правилна оцена погрешном ставу Партије« о националном питању двадесетих година и, што је за ЦК КПЈ тада било још важније, у том чланку биле су »правилно формулисане задаће комуниста у Србији«. А те »задаће« су: »Ми, комунисти владајуће нације морамо концентрисати све своје снаге на борбу против владајуће велико-српске буржоазије. На сваки случај пљачке и терора, прогона и убиства, затварања школа и просветно-културних установа, као и на сваки други облик националног угњетавања народа, треба одговарати демонстрацијама, штрајковима, протестима и изјавама братске солидарности са радницима и сељацима, потлачених народа. Тражимо повлачење окупаторске војске и власти из несрпских крајева. Тражимо пуштање на слободу свих поапшених бораца радника и сељака потлачених народа«. ¹⁵⁰ Овај типично коминтерновски став о националном питању у Југославији »Пролетер« поздравља, захтевајући од комуниста Србије да »наставе тим путем«. ¹⁵¹ Овакав став је најбољи доказ да средином тридесетих година највише партијско

¹⁴⁷ »Комунист«, бр. 2, фебруар 1934, стр. 3-4 и 4-7.

¹⁴⁸ »Пролетер«, бр. 4-5, јул 1934, стр. 16. Примедба ЦК и »Пролетера« односила се на чланак »Часна смрт аустријске социјал-демократије« (»Комунист«, бр. 2 за фебруар 1934, стр. 8-9). Овај чланак је потписан са »Црв (ени) офици(ир) X« пеш. пука«.

¹⁴⁹ »Пролетер«, бр. 4-5, јул 1934, стр. 16. Осврћући се на садржај и политичку линију прва два листа »Комунист«, редакција »Пролетера« је поздравила напоре редакције »Комуниста« да учињене грешке и пропусти исправи, наглашавајући: »Бољшевичка самокритика редакције К(омуниста), ради погрешних и нејасних формулација и места у првом броју К(омуниста) мора да послужи примером целој Партији за критику и самокритику погрешака и недостатака«.

¹⁵⁰ »Комунист«, бр. 3 за март 1934, стр. 1-2.

¹⁵¹ »Пролетер«, бр. 4-5 за јул 1934, стр. 16.

руководство још није проникло у суштину националног питања у Југославији.

Највише партијско руководство, преко Благоја Паровића који је за то био задужен, са пажњом је пратило даље излагање партијских органа за Србију.

Провала скојевске организације и МК КПЈ за Београд није битно утицала на рад штампарије »Комуниста«, али је пореметила редовно издавање партијског органа за Србију.¹⁵² Баш у то време, у време провале у Београду, почетком јула 1934. године, »Комунист« није редовно излазио, већ је наставио с редовним излагањем у септембру 1934. године, тек поновним доласком Благоја Паровића у Београд. То се види и из уводника¹⁵³ у троброју, који је написао Благоје Паровић. Да би дезорганизовала београдску партијску организацију, полиција је проносила вести да је у Београду извршено масовно хапшење »више од стотину најистакнутијих чланова Партије и СКОЈ-а« и да је откривена штампарија »Комуниста«.¹⁵⁴ Међутим, ти подаци нису били тачни. Провала и те гласине нису спречили даљи рад комуниста у Београду и Србији. Баш због хапшења и низа политичких догађаја који су се те године десили у земљи и иностранству, троброј 6—7—8 »Комуниста« био је богат подацима и разноврсног садржаја. На гласине полиције о масовном хапшењу у Београду, лист је одговорио чланком у коме је изнео стварне податке о тим хапшењима.¹⁵⁵ Паровић је у овом броју написао и чланак о припремама неких капиталистичких земаља за нови империјалистички рат, у коме, поред осталог, посебно наглашава да се радничка класа може супротставити капиталистима и њиховим циљевима само

¹⁵² Ђ. Пиљевић, н. н., Токови револуције, VI, стр. 91, Тодор Вујасиновић, Мучне године, стр. 54-55.

¹⁵³ А ЦК СКЈ, КИ 1934/186, Писмо Б. Паровића — ЦК КПЈ од 1. IX 1934. У овом броју »Комуниста« Паровић је написао уводник »Светски империјалистички рат је на прагу«, (стр. 1-2). Анализирајући узроке првог светског рата, Паровић истиче да кривицу за рат не сноси ни мала Србија, ни било која капиталистичка земља: »Кривац за светски рат је капитализам који је у својој монополској епохи родио империјализам са свим његовим грозотама«. Борбу против фашизма и рата, по Паровићу, могуће је водити само у заједничкој борби свих прогресивних снага. »Једино заједнички протуратни фронт радника и сељака и осталог радног народа, под вођством револуционарне Комунистичке партије, може спасти братоубилачки рат и рат против једне земље у којој владају радници, сељаци, против Совјетске Русије«. Наводећи ово, упућујемо на чланак »Организујмо борбу против империјалистичког рата«, »Пролетер«, бр. 4-5, јул 1934, стр. 1, из кога се виде разлике у погледима Паровића и Горкића.

¹⁵⁴ ИАБ, МГ-24, стр. 12-14, Сећања Д. Чолића; Изјава Д. Чолића дата аутору 14. новембра 1968.

¹⁵⁵ »Комунист«, бр. 6, 7 и 8, стр. 5. У овом броју објављен је чланак »Београдска полиција похватала комунистичку организацију«. — Поред наведених чланака, истичемо у овом троброју и следеће чланке: »Немачки фашизам пред крахом и догађаји у Аустрији«, (стр. 3), који је на основу чланка у »Пролетеру« и другој комунистичкој штампи написао Д. Чолић; »Светски конгрес жена против фашизма и рата« (стр. 7-8), затим »Комунистички говор преко љубљанског радија« (стр. 4) порука ПК СКОЈ-а Словеније словеначком народу и омладини, преко Радио Љубљана за 1. август 1934, за дан борбе против рата и империјализма: »Процес друговима у казненом заводу у Сремској Митровици« (стр. 4), затим више дописа објављених у рубрици »Из предузећа«: »Положај молерских, фарбарских, лакирерских и фирмописачких радника« (стр. 6), писма из ливнице »Југ« и други написи из предузећа у Београду и унутрашњости Србије.

јединственим противратним фронтом радника и сељака и осталог радног народа под вођством Комунистичке партије Југославије.¹⁵⁶

Редакција »Комуниста« посебно је водила рачуна о уређивању две рубрике: »Дописи са села«, у којој су објављиване вести о положају и борби сељаштва, и »Из предузећа«, у којој су објављивани кратки написи о положају и акцијама радника у индустријским и занатским предузећима.

Осим уредника »Комуниста«, Драгутина Чолића Ђукића, највише прилога у овом партијском органу објавио је Благоје Паровић. У листу су, такође, сарађивали: Слободан Шкеровић, (чланци о животу и борби напредне омладине), затим Милан Горкић, Јован Мариновић, Милан Радовановић (дописи из живота и борбе радника у Београду), Веселин Маслеша и други.¹⁵⁷

Издвојивши Драгутина Чолића само за рад на издавању »Комуниста« и у штампарији Обласног комитета, ЦК КПЈ је захтевао од њега да организује широку мрежу дописника, чије ће дописе дотеривати, што је боље него да их сам пише. Посебно, његов задатак је био да у тај рад укључи што више радника дописника из предузећа, а међу њима што више радница, како би и жене биле укључене у активну политичку борбу.¹⁵⁸

И у току прве половине 1935. године »Комунист« је наставио да редовно излази. Чланцима је била обухваћена разноврста тематика, од организационо-политичке изградње Партије до објављивања кратких написа и »дописа« из живота и борбе радника и сељака у разним предузећима и разним местима Србије.¹⁵⁹ У току 1935. године није било озбиљнијих примедба ЦК КПЈ на техничку страну уређивања »Комуниста« нити на садржај појединих бројева листа.

¹⁵⁶ »Комунист«, бр. 6-7-8, за јун-јул-август 1934, стр. 1-2. (Чланак »Светски империјалистички рат је на прагу«. То је значајан теоретски чланак — уводник у листу у коме су изнети ставови ЦК КПЈ, пре би се рекло Благоја Паровића према рату и фашизму). У броју 9, 10 и 11, стр. 5-6 објављен је такође Паровићев чланак »У помоћ шпанском пролетеријату«. У овом броју објављени су и други Паровићев чланци: »Борба за акционо јединство«, стр. 1-2, затим »Задаци нашег покрета« (стр. 1-2) и »У борбу за хлеб и посао« (стр. 2-3). Ауторство ових чланака разрешио је Д. Чолић.

¹⁵⁷ Захваљујући уреднику »Комуниста« Д. Чолићу, аутор је у могућности да реконструише и јавности омогући увид у допринос и других револуционара југословенског радничког покрета и КПЈ, сарадника овог листа.

¹⁵⁸ А ЦК СКЈ, К1 1935/15, 16, 21

* Током 1934. изашло је укупно 12 бројева »Комуниста«, сваки од њих у различитом тиражу, мање више различит у броју страна (од 4 до 8 страна). Изашла су 4 редовна броја (1, 2, 3, и 12), један двоброј (4-5 за април-мај) и 2 троброја (6-7-8, јун-јул-август и други број 9-10-11, за септембар-октобар-новембар 1934).

Током 1935. године изашло је 6 бројева »Комуниста«, од којих и један двоброј (4-5 за април-мај). Карактеристично је истаћи да број 6 носи ознаку да је изашао у мају а не у јуну 1935. године. У то време уредник »Комуниста« Драгутин Чолић, био је у затвору, а приређивачи овог броја »Комуниста« нису знали који је по реду број листа па је дошло до забуне о броју и месецу издања листа. Сви бројеви »Комуниста« у 1935. излазили су на мањем броју страна, осим броја 1 (на 8 страна) и двоброја 4-5. Остали бројеви (2, 3 и 6) имали су само по 4 стране.

¹⁵⁹ У »Комунисту« број 1 објављен је чланак »У руднику Тречки погинуло је 6 а рањено 7 радника« (стр. 4), »Успела борба кухињског особља Општедржавне болнице«, стр. 7). Види такође чланке у »Комунисту«, бр. 2, стр. 4, бр. 3, стр 3 и бр. 4-5 стр. 5.

Анализирајући садржај сваког појединог броја »Комуниста« за 1935. годину, долазимо до закључака да се њихов садржај није много разликовао, ни са проблемско-тематске ни са техничке стране, од бројева »Комуниста« из 1934. године. По свом садржају карактеристичан је број 2 »Комуниста« за фебруар 1935, у коме су махом објављени чланци о актуелним догађајима који су наилазили (чланци: »На изборе«, »Међународни женски дан« и други), али је у овом броју било и чланака, углавном мањих дописа, из живота и борбе радника у Београду.¹⁶⁰

Трећи број »Комуниста« био је посвећен углавном идеолошко-политичкој изградњи Партије у Србији, раду чланова Партије у синдикатима и стварању акционог јединства радничке класе.¹⁶¹ Двоброј 4—5 за април—мај 1935, као и број 3, третирали су скоро исту проблематику. У тим бројевима објављено је и неколико Паровићевих прилога.¹⁶² Карактеристичан је број 6, који такође носи ознаку да је издат у мају, по чланцима који су махом третирали проблематику избора и учешћа КПЈ у скупштинским изборима.¹⁶³

Почетком маја 1934. изашао је у Београду први број »Младог комуниста«, орган СКОЈ-а за Србију. На уређивању и штампању овог листа посебно су се ангажовали Павле Поп, Слободан Шкерковић и Добривоје Радосављевић Боби.¹⁶⁴ Лист је растуран углавном у Београду и у унутрашњости Србије, а мањи број је отпреман у Црну Гору и Војводину. Слободан Шкерковић и Павле Поп написали су највећи број чланака и других текстова у листу а летке и остали инструктивни материјал уз помоћ Благоја Паровића, и то: Упутства

¹⁶⁰ »Комунист«, бр. 2, за фебруар 1935, стр. 1 и 3-4 (чланци »На изборе«-написао Б. Паровић«. Поред наведених чланака, у овом броју објављен је Проглас Четврте земаљске конференције КПЈ (стр. 2-3), некролог убијеном студенту Мирку Срзентићу, о штрајку каменорезачких радника на градњи цркве Светог Марка у Београду и др. Овај број је имао само 4 стране.

¹⁶¹ У »Комунисту«, број 3 за март 1935, објављени су следећи Паровићевии чланци: »За јединство и водећу улогу радничке класе« (стр. 1), »На припремање првомајске акције« (стр. 1—2) и чланци Милана Горкића: »За активан рад у синдикатима« (стр. 2) и »Спроводимо партијску линију« (стр. 2-3). У овом броју објављено је неколико прилога-дописа: »Из предузећа«: »Из ливнице Југ«, »Штрајк рудара у руднику Српски Балкан« (стр. 3). Чолић је написао чланке: »Следите пример каменорезачких радника« и »Против кулачке демагогије« (стр. 3-4).

¹⁶² У броју 4-5, април-мај 1935. Паровић је написао следеће чланке: »Први мај 1935. и задаће пролетеријата« (стр. 2-3); »Буро Баковић и Хејимовић (стр. 2-3), »Претварање економских штрајкова у политичке« (стр. 4-5). У овом броју листа запажен је и чланак Слободана Шкерковића, »Против фашизације и милитаризације омладине« (стр. 4), затим чланак: »Положај радника у текстилној индустрији Владе Илића« (стр. 5-6), који је написао Чолић и чланак »Совјети у Кини« (стр. 6). Овај број листа био је технички најбоље уређен. Заглавље листа штампано је црвеном бојом са фотографијом радника који носи црвену заставу на којој пише »Живео 1. мај«.

¹⁶³ »Комунист«, бр. 6 за мај 1935 објавио је чланак: »Народ ће тек казати своју реч« (стр. 1), »Француско-Совјетски пакт и политика СССР« (стр. 1-2) »Ко саботира јединство радничке класе« (стр. 2-3), низ дописа о прославама 1. маја, борби студената против фашистичких организација, о току скупштинских избора-у чланку »Ток избора у унутрашњости« (стр. 4), које се односи на изборе у унутрашњости Србије.

¹⁶⁴ По упуству Стевана-Благоја Паровића, Слободан Шкерковић и Павле Поп, набили су преко Милана Стојановског писаћу машину типа »Адлер« из Тимочке банке у Зајечару, хектограф и остали материјал потребан за штампање »МЛАДОГ КОМУНИСТА«.

за рад студентске комунистичке омладине преко школских ферија са младим радницима, Упутства за рад студентске комунистичке омладине преко школских ферија са младим сељацима и друга. На умножавању ових летака и директива у техници СКОЈ-а радили су Добривоје Радосављевић Боби и Павле Поп.¹⁶⁵

У штампарији »Комуниста« штампано је и неколико брошура и упутстава: **»Шта мора да зна комуниста«**, написао Благоје Паровић; **»Напред ка освајању радничке класе«**, у коме се говори о недостатку партијског рада и дају упутства и методи које ће комунисти користити у свом раду за придобијање већине радничке класе; **»Конспирација и држање пред полицијом и на суду«**, написао Благоје Паровић по задатку ЦК; затим **Упуте за рад ћелија**; брошура **Крах парламентаризма, извештај са XIII пленума ЕК КИ од децембра 1933. године; О класама и класној борби, О империјализму и фашизму, О условима за пролетерску револуцију, О диктатури пролетаријата и други.**¹⁶⁶

Осим **»Комуниста«**, леци, упутства и други партијски материјал редовно су слати до средине 1934. у Чачак, Ужице и Краљево, илегалним каналом, који је држао Брана Јевремовић.¹⁶⁷

Циркулисање партијског материјала и живљи рад комуниста убрзо су примећени, па су власти помоћу полиције настојале да то спрече, открију штампарију и растураче партијског материјала. На овом послу ангажовано је преко сто полицијских агената.

После провале групе комуниста која је радила у илегалној штампарији **»Пролетера«** и престанком излагања **»Комуниста«** партијско језгро у Београду и непохашени чланови ПК КПЈ за Србију покренули су већ 1. септембра 1935. нови лист — **»Искуство«**, орган ПК КПЈ за Србију. Лист је излазио до провале новембра 1935. године. Овај орган ПК КПЈ за Србију изашао је само у два броја (последњи 15. октобра).¹⁶⁸ После тога у Србији дуже времена није излазио покрајински орган. Тек 1940. године поново почиње да излази **»Комунист«**, а исте године и **»Глас радног народа«**.

¹⁶⁵ А ЦК СКЈ, ДСЗД, бр 29/34, предмет Шкеровић и Д. Т. бр 983/34, стр. 7;

¹⁶⁶ ИАБ, МГ, IV-23 13-14, сећање Драгутина Чслића; Тодор Вујасиновић, Сећања из илегално партијског рата у Београду, Годишњаг града Београда VI, Београд, 1959, стр. 304; Пролетер, бр. 4-5, јун-јул 1934, стр. 3; А ЦК СКЈ, фонд КИ 1934/146; фонд ДСЗД бр. 29/34, предмет Шкеровић и др.

¹⁶⁷ А ЦК СКЈ, фонд КИ 1934/146; АИРПС, МОК Чачак 6, стр. 62, сећање Илије Новаковића.

¹⁶⁸ Архив Института за историју радничког покрета Србије, бр. 14208.

DIE PRESSE DER KPJ IN DER PERIODE DER DIKTATUR KÖNIG ALEXANDERS 1929 — 1934.

Zusammenfassung

In den ersten Jahren der Diktatur erlitten die Parteiorganisationen grosse Verluste. Prominente Aktivisten der revolutionären Bewegung wurden ermordet, tausende verhaftet, in Polizeigefängnissen gefoltert und zu Zuchthausstrafe verurteilt. Die Veröffentlichung oppositioneller und fortschrittlicher Presse wurde verboten. Kolporteurs und Drucker wurden drastisch für die Verletzungen des Pressegesetzes gestraft. In politisch eintönigem Leben im Königreich Jugoslawien erweckte die Erscheinung der Illegalpresse bei den Unterdrückten die Hoffnung, dass die progressiven Gedanken und die revolutionäre Arbeiterbewegung nicht unterdrückt worden sind.

Die fortschrittliche Arbeiterpresse, insbesondere jene der KPJ und des SKOJ wurden noch im Jahre 1920 (durch »Obznana«) verboten, so dass ihre Veröffentlichung nur unter ungeheurer Anstrengung und Opfer ihrer Anreger und Redakteure möglich war. Die Organisatoren der Illegalpresse wurden von der Polizei ständig verfolgt und ihre Tätigkeit als ein schweres Verbrechen gegen den Staat erklärt. Der Mangel an Parteipresse und anderem Propagandamaterial, das in sehr kleinen Mengen und unregelmässig aus dem Ausland ankam, veranlasste die Kommunisten in Serbien, illegale Blätter und einige Werke der marxistischen Literatur persönlich herauszugeben. Am 1. Februar 1932 wurde in Belgrad »Kommunistisches Bulletin« veröffentlicht, illegales Blatt einer Gruppe von Kommunisten der Rechtsfraktion, die um den ehemaligen Sekretär des ZKKPJ Sima Marković versammelt waren. Trotz der Wiederholung von Fehlern der Partei aus den Jahren 1929/31 trug das Blatt sowohl zu Wiederversammlung auseinandergangener Gruppen als auch zu Belebung ihrer politischen Aktivität bei. Als Sima Marković mit seinen Mitarbeitern verhaftet wurde, wurde das Blatt seit Mitte Mai 1932 nicht mehr veröffentlicht. Eine andere Gruppe von Kommunisten, Arbeitern, Studenten und Mittelschülern, um Dimitrije Jovanović Diza und Vasilije Stajkić versammelt, gab vom 1. Dezember 1932 bis Ende April 1933 das Blatt »Udarnik« heraus. Dieses Blatt spielte eine wichtige Rolle beim Propagieren der Ideen der Partei und in der Mobilisierung der Massen im Kampfe gegen die Diktatur. Zusammen mit seinen Mitarbeitern gab Jovanović die erste Nummer von »Lenjinista« heraus, während zwei andere Nummern vom Lehrer Žarko Zrenjanin im Dorfe Izbište in der Nähe von Vršac veröffentlicht wurden. Alle genannten Blätter erschienen in kleinen Auflagen.

Erst mit der Erscheinung von »Komunist«, dem Organ des Landschaftskomitees der KPJ für Serbien, das Anfang Januar 1934 von Dragutin Čolić Đukić herausgegeben wurde, begann eine Periode der organisierten und massenhaften Veröffentlichung der illegalen Presse der KPJ und des SKOJ in Serbien.

Technisch ausgerüstet, inhaltsreich, hat der »Kommunist« einer schnelleren Konsolidation der Parteiorganisationen viel beigetragen, besonders der ideologisch-politischen Ausbildung der Mitglieder der revolutionären Bewegung. Das Blatt wurde ununterbrochen bis Mitte Juli 1935 veröffentlicht, als die Gruppe von Kommunisten, die an der Herausgabe des Blattes tätig war entdeckt und meistens verhaftet wurde.

Đ. Piljević